

Ryszard KOWALCZYK

Poznań

Czasopiśmiennictwo regionalistyczne w Polsce – pojęcie, ideowe podstawy, cechy, zadania, typy

Streszczenie: Artykuł jest próbą usytuowania poznawczego terminu „czasopismo regionalistyczne”. Autor przedstawia to zagadnienie w czterech punktach. Najpierw wyjaśnia zakres znaczeniowy pojęcia „czasopismo regionalistyczne”. Następnie omawia podstawy ideowe czasopiśmiennictwa regionalistycznego, zaliczając do nich regionalizm i region, a także cechy, zadania i funkcje periodyków regionalistycznych. Na zakończenie przedstawia typy czasopism regionalistycznych.

Słowa kluczowe: czasopismo regionalistyczne, regionalizm, region, typologia prasy

Czasopismo regionalistyczne – pojęcie

Czasopisma regionalistyczne¹ zwykle określa się w kategoriach charakterystycznego zakresu zainteresowania tematycznego², jak i swoistego zasięgu rozpowszechniania³, umożliwiającego wyodrębnienie periodyków lokalnych, mikroregionalnych (subregionalnych) czy regionalnych o wyraźnych cechach regionalistycznych.

W związku z tym, że trudno jest mówić o jakimś modelu czasopisma regionalistycznego⁴, stanowiącego swoisty wzór, proponuję podczas opisu tej właśnie kategorii praso-

¹ W *Encyklopedii wiedzy o prasie*, pod red. J. Maślanki, Wrocław 1976, nie występuje kategoria czasopisma regionalistycznego, lecz wymieniono taki typ prasy, jak czasopismo regionalne, zaliczane do rodzaju prasy społeczno-kulturalnej (ibidem, s. 51–52, 174). Podobnie w *Słowniku terminologii medialnej*, pod red. W. Pisarka, Kraków 2006. Natomiast Edward Chudziński w *Słowniku wiedzy o mediach*, pod red. E. Chudzińskiego, Warszawa–Bielsko-Biała 2007, mówi już nie tylko o prasie regionalnej, ale również o prasie regionalistycznej (ibidem, s. 130–131).

² Biblioteka Narodowa wyodrębnia na podstawie kryterium tematycznego między innymi następujące typy czasopism: naukowe, zawodowe, informacyjne, ogólne, młodzieżowe i dziecięce, urzędowe, oficjalne, dla odbiorcy zagranicznego, społeczno-kulturalne, popularnonaukowe, mniejszości narodowych, dla mężczyzn, kobiece, studenckie, regionalne i lokalne.

³ Jak stwierdza Krzysztof Kwaśniewski: „Regionalizm może jednak funkcjonować społecznie tylko o tyle, o ile istnieją konkretne regiony. Świadomość i ideologia regionalna nie mogą powstać same z siebie, nie nawiązując do obiektywnych cech jakiegoś określonego terytorium” (*Regionalizm*, Poznań 1986, s. 2).

⁴ Prasoznawcy używają raczej terminu „czasopismo regionalne”. Posługują się tą terminologią na przykład Sylwester Dziki i Włodzimierz Chorążki, *Media lokalne i regionalne*, w: *Dziennikarstwo i świat mediów*, pod red. Z. Bauera, E. Chudzińskiego, Kraków 2000, s. 121–140. W obręb tej kategorii włączają także periodyki naukowe, które zajmują się popularyzacją i pielęgnacją historii oraz kultury poszczególnych regionów. Terminem „prasa regionalna” posługiwało się wielu badaczy, na przykład Joachim Glensk pisał o roli prasy regionalnej w procesie kształtowania świadomości społecznej (*Prasa regionalna a świadomość społeczna*, „Opole” 1981, nr 6, s. 18–19), Jerzy Mikułowski Pomorski, gdy

wo-wydawniczej, korzystając z kryterium zawartości i sposobu narracji, używać terminu „cecha regionalistyczna” – jako czynnik wyróżniający ten typ czasopiśmiennictwa⁵. Pojęcie to kieruje naszą uwagę w szczególności na treść tych periodyków, które z różnym nasileniem skupiają się na tradycji, folklorze, historii i dorobku kulturowym regionu (*Regionalizm jako folklorizm*, 1993; *Region, regionalizm*, 1993). Poruszają problematykę obyczajów i zwyczajów miejscowych. Podejmują tematykę życia społeczno-kulturalnego mieszkańców, działalności miejscowych organizacji i instytucji kulturalnych, naukowych, turystyczno-krajoznawczych, przedsiębiorstw, administracji. Podkreślają walory turystyczne, krajoznawcze, rekreacyjne, kulturowe, gospodarcze regionu.

Cechą charakterystyczną periodyków regionalistycznych jest też swoisty sposób narracji. Zawiera on pierwiastki sentymentalne, nostalgiczne, melancholijne i emocjonalne. W sposób symboliczny wyraża charakter przeżyć i uczuć wobec „małej ojczyzny”. Jest objawem patriotyzmu lokalnego⁶, świadcząc o silnej więzi autorów przekazów z danym miejscem. Dziennikarze periodyków regionalistycznych zbierają, utrwalają i przekazują następnym pokoleniom dorobek generacji poprzednich w dziedzinie szeroko rozumianej kultury regionalnej, której obrazy są przepojone uczuciem szczególnego związku z da-

klasyfikował prasę na ogólnopolską, regionalną oraz lokalną (*Prasa lokalna jako czynnik kształtowania się więzi lokalnych*, Rzeszów 1990, s. 9), Zbigniew Bajka, mówiąc o czytelnictwie prasy (*Czytelnictwo prasy w Polsce Ludowej*, Kraków 1976, s. 8), Tomasz Mielczarek, pisząc o czasopismach społeczno-kulturalnych o zasięgu regionalnym (*Czasopisma społeczno-kulturalne lat osiemdziesiątych XX wieku*, „Rocznik Historii Prasy Polskiej” 2008, tom XI, zeszyt 1–2, s. 193–232), czy inni autorzy (*Prasa regionalna w 40-leciu Polski Ludowej*, pod red. M. Adamczyka, Kielce 1987; *Regionalna prasa polska na Górnym Śląsku w latach 1845–1996*, pod red. J. Gołębiowskiej, M. Kaganiec, Katowice 1999).

⁵ Sylwester Dziki i Włodzimierz Chorążki używając pojęcia „czasopismo regionalistyczne”, traktują ten typ jako kategorię wyspecjalizowaną, której rodowód sięga początków XX wieku. Akcentują także ich zasadniczą cechę, jaką jest skupienie się na problematyce historycznej i kulturalnej danego regionu. Zob. S. Dziki i W. Chorążki, *Media lokalne i regionalne*, w: *Dziennikarstwo i świat mediów*, pod red. Z. Bauera, E. Chudzińskiego, Kraków 2000, s. 125. Jednak w toku dalszych wywodów używają pojęcia „prasa regionalna”, a nie „prasa regionalistyczna”. Wydaje się, że w ten sposób zakres pojęcia „prasa regionalna” oraz „prasa regionalistyczna” został tutaj, być może niechcący, zrównany. Zwrócić jednak należy uwagę na stosunkowo wyraźną odrębność tych pojęć. Nie każdy bowiem przejaw prasy regionalnej z powodu zakresu jej zainteresowania i sposobu narracji można zaliczyć do czasopiśmiennictwa regionalistycznego. Do prasy regionalnej nie można także włączyć czasopiśmiennictwa o cechach regionalistycznych, lecz o zasięgu lokalnym, mikroregionalnym czy subregionalnym. Por. W. Masłowski, *Typologia i poczynność wojewódzkich czasopism regionalnych*, „Zeszyty Prasoznawcze” 1972, nr 4, s. 17–32. Autorzy *Katalogu Mediów Polskich 1999/2000*, Kraków 2000, posługiwali się pojęciem „czasopisma regionalistyczne”, czemu sprzeciwiał się Marian Gierula, traktując te wytwory prasowe jako popularnonaukowe czasopisma lokalne (*Polska prasa lokalna 1989–2000. Typologia i społeczne funkcjonowanie*, Katowice 2005, s. 102).

⁶ Władysław Rusiński, przyjmując postawę aktywizmu podmiotowego za kryterium wyjaśniające pojęcie regionalizmu, zawęża je wręcz do patriotyzmu lokalnego, pisząc, że regionalizmem jest to, „co się potocznie określa (nieraz – niesłusznie – z odcieniem lekceważenia) jako patriotyzm lokalny, a więc działanie na rzecz rozwoju i dobrego imienia regionu, postawę preferującą jego interesy” (*Regionalizm – historia – gospodarka*, „Kronika Wielkopolski” 1978, nr 1, s. 50). Taką samą myśl wyraził Krzysztof Kwaśniewski, stwierdzając: „Regionalizm jest patriotyzmem lokalnym” (*Regionalizm*, Poznań 1986, s. 3).

nym regionem⁷. W ten sposób stają się także współtwórcami regionalnego dziedzictwa kulturowego (Skorowski, 2010, s. 27–28).

Swoistym duchem regionalizmu, cechującym się określonym poziomem znanstwa danego obszaru i emocjonalnym stosunkiem do niego oraz intencją ożywienia jego życia kulturalnego, naukowego czy turystyczno-krajoznawczego, przepełniona jest zawartość różnorodnych kategorii czasopiśmienniczych, w tym czasopism społeczno-kulturalnych, kulturalnych, literackich, historycznych, turystyczno-krajoznawczych o popularnym, popularnonaukowym czy naukowym charakterze oraz zasięgu lokalnym, mikroregionalnym, subregionalnym, regionalnym. Twórczość prasowo-wydawnicza o właściwościach regionalistycznych zdaje się wyrastać z wewnętrznych potrzeb grup i wspólnot, a nie z nakazu zewnętrznego – co świadczy również o jej istotnym znaczeniu dla życia kulturalnego określonej społeczności oraz roli, jaką ona pełni w środowisku kulturowym⁸. Regionalizmowi bowiem przypisuje się szereg funkcji, do zasadniczych zaliczając upowszechnianie w regionie wartości kulturowych, aktywizację intelektualną i kulturalną regionu oraz ochronę, udostępnianie i propagowanie dorobku regionu (Kossak, 1988).

Władysław Marek Kolasa oraz Artur Paszko, kierując się kryterium tematycznym, poza wieloma innymi kategoriami typologicznymi wyodrębnili typ czasopism regionalistycznych, czyli wydawnictwa „poświęcone kultywowaniu lokalnej kultury, tradycji i historii” (Kolasa, Paszko, 2007, s. 223). Zdaniem Włodzimierza Chorążkiego: „Media regionalistyczne to wszystkie czasopisma, stacje radiowe i telewizyjne, które – bez względu na zasięg – w przeważającej części lub wyłącznie podejmują problematykę (tematykę) regionalną oraz zajmują się działalnością stowarzyszeń regionalistycznych” (Chorążki, 2001, s. 122).

W konsekwencji uwarunkowań tematycznych periodyków regionalistycznych możemy mówić o popularnych regionalistycznych czasopismach ogólnoinformacyjnych (uniwersalnych, skierowanych potencjalnie do każdego odbiorcy) oraz naukowych i popularnonaukowych regionalistycznych periodykach specjalistycznych (monotematycznych, przeznaczonych dla określonej kategorii zawodu, hobby, dyscypliny naukowej, branży, kręgu zainteresowania), łączących narrację naukową z upowszechnianiem wiedzy (szerzej na temat typów periodyków regionalistycznych zob. pkt 4 niniejszego artykułu).

Czasopiśmiennictwa regionalistycznego jednak nie sposób ujmować tylko w kategoriach jego zawartości, zwykle ograniczonej tematycznie i związanej z życiem konkretnej czy konkretnych społeczności lokalnych, mikroregionalnych lub regionalnych. Pod uwagę należy wziąć również charakterystyczny obszar jego rozpowszechniania i towarzyszące mu cechy, sposób organizacji i funkcjonowania wydawnictwa, a także właściwości odbiorców. Kryterium wyodrębnienia periodyków regionalistycznych leży bowiem nie tylko w charakterystycznych atrybutach ich zawartości, lecz także w specyficznym celu i sposobie działania, które zostały już określone w czasie II Rzeczypospolitej (*Program*; Patkowski, 1932) oraz powtórzone współcześnie (*Karta*). Jak zapisano w przedwojen-

⁷ Na zmieniające się w toku przemian cywilizacyjnych pojęcie regionu zwracał uwagę m.in. Marce-li Kosman, *Pojęcie regionu w przemianach cywilizacyjnych. Z rozważań nad Wielkopolską*, w: *Prasa regionalna w Wielkopolsce*, pod red. M. Kosmana, Poznań 2000, s. 181–203.

⁸ Jan Stanisław Bystron zwrócił uwagę na ten problem, pisząc: „nie można tworzyć kultury z zewnątrz, nie można jej narzucać, jako gotowego wzoru, twórczość ta musi wyrastać z wewnętrznych potrzeb grupy” (*Kultura ludowa*, Warszawa 1947, s. 444).

nym „Programie regionalizmu polskiego”, zadaniem czasopisma regionalistycznego jest „odzwierciedlać wszechstronnie życie własnego środowiska, budzić przywiązanie i zainteresowanie do wszystkiego, co się w najbliższym otoczeniu dzieje, niecić energię oraz inicjatywę, stać na straży umiejętności wypełniania swych zadań przez każdego obywatela” (*Program*). Uznać należy, że zarówno cel, jak i zadania współczesnych czasopism regionalistycznych pozostały te same. Zmieniły się jednak uwarunkowania ich działalności oraz oczekiwania społeczne, które mają istotny wpływ na sposób ich zachowania w transformującym się kraju (Chorążki, 2001, s. 129–141; Mikułowski-Pomorski, 2005).

Autor przy opisie periodyków regionalistycznych nie posługuje się przyjętym w wielu publikacjach, poświęconych tej kategorii prasowo-wydawniczej, pojęciem prasy regionalistycznej, lecz czasopiśmiennictwa regionalistycznego. Wychodząc z założenia, że jest to kategoria lepiej identyfikująca ten typ czasopiśmiennictwa. Zważywszy choćby na jej charakterystyczne cechy, jak: 1) zawężona tematyka (historia, tradycja, kultura, folklor, przyroda, turystyka, krajoznawstwo); 2) ograniczona periodiczność (miesięczniki, kwartalniki, półroczniki, roczniki, brak dzienników, tygodników czy dwutygodników); 3) szczególne funkcje (poznawcze, edukacyjne, kulturowe, integracyjne, prognostyczne); 4) skład zespołu redakcyjnego (na ogół niezawodowi dziennikarze, lecz pasjonaci regionalizmu, bibliotekarze, nauczyciele, naukowcy, lekarze, urzędnicy, zafascynowani swoją „małą ojczyzną”); 5) czynniki organizacyjno-ekonomiczne (niestabilność źródeł finansowania, praca wolontariuszy), które ograniczają lub wręcz uniemożliwiają podejmowanie bądź kontynuowanie takiej aktywności prasowo-wydawniczej przez dłuższy czas czy przez większy krąg podmiotów. Dlatego pojęcie czasopiśmiennictwa regionalistycznego bardziej odpowiada, zdaniem autora, istocie, charakterowi, cechom, zadaniom i funkcjom tej kategorii typologicznej aniżeli pojęcie prasy regionalistycznej. Jego synonimami będą takie terminy, jak czasopiśmiennictwo regionalistyczne czy periodyk regionalistyczny.

Kategorii czasopiśmiennictwa regionalistycznego, które stanowi na ogół efekt działalności określonych organizacji i ruchów regionalnych, działających w różnych obszarach tematycznych oraz na różnych poziomach organizacji terytorialnej, nie sposób oderwać od konkretnego terytorium, na którym się ono ukazuje i którego dotyczy jego zawartość. Jak stwierdza bowiem Krzysztof Kwaśniewski: „Regionalizm może jednak funkcjonować społecznie tylko o tyle, o ile istnieją konkretne regiony. Świadomość i ideologia regionalna nie mogą powstać same z siebie, nie nawiązując do obiektywnych cech jakiegoś określonego terytorium” (Kwaśniewski, 1986, s. 2).

Periodyki, które dotyczą ogólnie regionalizmu na przykład jako przedmiotu badań naukowych, a także regionalizmu jako wyrazu pewnej ideologii, polityki oraz praktyki, mogą być i zwykle są oderwane od tematyki jednego konkretnego regionu, dlatego nie wchodzą w obręb kategorii czasopiśmiennictwa regionalistycznego (mogą to być na przykład periodyki naukowe czy polityczne poświęcone regionalizmowi jako takiemu).

W rezultacie możemy spojrzeć na czasopiśmiennictwo regionalistyczne również z perspektywy badań ontologii społecznej, która będąc nauką aprioryczną, zajmuje się ustalaniem prawd ogólnych, dotyczących wszelkich bytów społecznych, zarówno istniejących, jak i możliwych. Dlatego swoisty regionalizm, stanowiący obszar zainteresowania ludzi i ich praktyki społecznej, w tym w dziedzinie prasowo-wydawniczej, może być ujmowany jako kategoria ogólnej normy społecznej, wyznaczającej określone zada-

nia, kształtującej postawy i zachowania regionalistów, czyli osób zajmujących się praktykowaniem regionalizmu (Lorini, 2010, s. 21–30; Searle, 1995; Smolak 2007). Służą temu zadania mające na celu zachowanie i rozwój właściwych im instytucji kulturowych oraz wsparcie dla czynników prorozwojowych⁹.

Regionalizm i region jako ideowa podstawa czasopiśmiennictwa regionalistycznego

Próbując wyjaśnić pojęcie regionalizmu społeczno-kulturalnego, oddamy najpierw głos Stanisławowi Dąbrowskiemu, według którego: „Regionalizm [...] można definiować jako zespół oryginalnych i specyficznych wartości duchowych i materialnych, wyraz indywidualnych i zbiorowych poglądów i postaw, i odpowiadających im działań (inspirowanych specyficznymi wartościami materialnymi i duchowymi regionu)” (Dąbrowski, 1990, s. 21). Krzysztof Kwaśniewski przez regionalizm rozumie „ruch społeczny, którego ideologią jest pielęgnowanie i krytyczne rozwijanie dziedzictwa regionu społeczno-kulturowego [...] Regionalizm jest zatem ideologią, dla której utrzymanie tożsamości kulturowej jest bardzo ważnym, ale tylko środkiem do celu, którym jest integracja społeczności regionalnej i jej aktywizacja dla sprostania wyzwaniom rzuconym przez zmieniające się warunki, w których region musi przyczyniać się do własnego rozwoju i do rozwoju całego kraju, którego część stanowi” (Kwaśniewski, 1986, s. 3, 5). Wyznacznikiem tak rozumianego regionalizmu jest osobliwy związek, jaki zachodzi pomiędzy pewną zbiorowością a określonym regionem, w którym ona żyje¹⁰. Cechami swoistymi tego związku są: przywiązanie do regionu (więź terytorialna), utożsamianie się z regionem (więź mentalna, tożsamość regionalna¹¹), wartości regionu (aksjologia regionalna, symbolika, autorytety, historia, regionalizmy językowe) (Kucała, 1994; *Obraz*, 2003; Piotrowicz, 1991), kultura regionalna (obyczaje i zwyczaje regionalne, obrzędowość regionalna, regionalna twórczość artystyczna i naukowa, także folklor regionalny

⁹ Jak stwierdza Henryk Skorowski: „regionalizm współczesny ma charakter wybitnie ofensywny i dynamiczny. Najogólniej należy powiedzieć, że ma on na celu nie tylko zachowanie własnej odrębności [...], ale ma on za zadanie przede wszystkim rozwijanie wielorakich wartości własnej odrębności, by w ten sposób ubogacać szeroko rozumiane życie społeczne współczesnego świata” (*Regionalizm czynnikiem dynamizmu współczesnego państwa*, tekst wygłoszony podczas Mazowieckiego Sejmiku Kultury, Warszawa 16 czerwca 2011, s. 1).

¹⁰ Można wówczas mówić o swoistej ekologii regionalizmu bądź regionalizmie ekologicznym, dla którego istotnymi wartościami są walory zarówno naturalne, jak i architektoniczno-urbanistyczne regionu. Por. Z. Radziewanowski, *O niektórych problemach regionalizmu i ekologii w architekturze i urbanistyce*, Kraków 2005.

¹¹ Marek S. Szczepański definiuje tożsamość regionalną „jako szczególny przypadek tożsamości społecznej (zbiorowej) i kulturowej zarazem opartej na tradycji regionalnej, odnoszonej do wyraźnie zdefiniowanego i delimitowanego terytorium, regionu, jego specyficznych cech społecznych, kulturowych (symbolicznych), gospodarczych czy nawet topograficznych, wyróżniających go spośród innych regionów [...]. Tożsamość regionalna jest odmianą tożsamości społecznej, tworzoną na bazie odwołań do pewnego terytorium (regionu) i jego kluczowych cech”. M. S. Szczepański, *Tożsamość regionalna – w kręgu pojęć podstawowych i metodologii badań*, w: *Badania nad tożsamością regionalną. Stan i portreby*, pod red. A. Matczaka, Łódź–Ciechanów 1999, s. 184.

(Burszta, 1974), czasopiśmiennictwo regionalistyczne), identyfikacja z regionem (świadomość regionalna), działalność na rzecz regionu (aktywność regionalna)¹².

W rezultacie regionalizm traktuje się współcześnie jako charakterystyczną tendencję rozwoju społeczno-politycznego i kulturowego państwa (*Regionalizm*, 2007, s. 17–26). Jego istota zasadza się na dekoncentracji władzy publicznej oraz decentralizacji terytorialnej, które posiadają swoje odzwierciedlenie zarówno w rozwinięciu idei i praktyki samorządności terytorialnej, jak i społeczeństwa obywatelskiego, w tym ruchu regionalistycznego o charakterze kulturowym (Jałowiecki, 1992, s. 43; Kociszewski, 2002, s. 128; Kwilecki, 1992, s. 42). W konsekwencji na pojęcie regionalizmu składają się czynniki zarówno społeczno-kulturowe i polityczne, jak i ustrojowo-terytorialne (Jeżewski, 2005, s. 314). Znamionnymi kategoriami poznawczymi opisującymi to zjawisko są takie pojęcia, jak: kapitał społeczny, sieci społeczne, nowa sztuka rządzenia, czynniki społeczno-kulturowe, które składają się na tzw. nowy regionalizm (Keating, 1998; *Neoregionalismo*, 1998).

Pojęcie regionalizmu (rozpatrywanego w kategoriach określonych regionalnych zjawisk społecznych, posiadających kilka zasadniczych wymiarów¹³) łączy się na ogół z innym pokrewnym pojęciem, a mianowicie ze świadomością regionalną (Wysocka, 1981, s. 6). Jak piszą Zbyszko Chojnicki i Teresa Czyż: „na świadomość regionalną składa się jednak nie tylko określony stosunek zbiorowości ludzi do terytorium, lecz również określone więzi międzyludzkie na tym terytorium. Przywiązanie ludzi do terytorium i związane z tym specyficzne nawyki, postawy życiowe, pragnienia, stanowią więź psychospołeczną między mieszkańcami regionu i każą uświadamiać im wspólność swej egzystencji” (Chojnicki, Czyż, 1992, s. 14). Zasadniczymi nośnikami świadomości regionalnej (w tym świadomości regionalistycznej) oraz idei, wartości i praktyki regionalizmu były nie tylko wydawnictwa zwarte, druki okolicznościowe, literatura piękna, poezja, muzyka, lecz w szczególności czasopiśmiennictwo regionalistyczne (Kasprzyk, 2008; Kasprzyk, 2010).

Regionalizm odwołuje się wprost do pojęcia regionu, którym jest obszar znacznie większy niż terytorium lokalne, obejmujący konkretny, wyodrębniony od innych, obszar geograficzno-kulturowy, zatem o cechach naturalno-antropogenicznych. Regiony według kryterium wielkości dzieli się zwykle na makroregiony, mezoregiony oraz mikroregiony. Maria Chełmińska odwołując się do trójstopniowej typologii jednostek terytorialnych, wyodrębniła region, mikroregion oraz społeczność lokalną (Chełmińska, 1994, s. 28; Chełmińska, 1992). Odmiennie region ujmuje się w naukach geograficznych (region naturalny) oraz ekonomicznych (region gospodarczy) (Czerwiński, 1990; Kondracki, 2009; Parysek, Stryjakiewicz, 2008; Rózga, 1990). W naukach prawnych region traktuje się na

¹² Henryk Samsonowicz zwrócił uwagę na zasadnicze role współczesnych regionów, a mianowicie: 1) zapewnienie poczucia bezpieczeństwa i stabilizacji mieszkańcom regionu oraz ułatwienie kontaktów społecznych w obrębie regionu; 2) zwiększenie zakresu partycypacji mieszkańców regionu we władzy lokalnej oraz 3) poprzez działania w obrębie regionu nadawanie realnego kształtu pojęciu państwa. H. Samsonowicz, *O większej i malej Ojczyźnie*, w: *Tożsamość narodowa a ruch regionalny w Polsce*, pod red. A. Kociszewskiego, A. J. Omelaniuka, K. Orzechowskiego, Ciechanów 1998, s. 60.

¹³ Swoistymi pojęciowymi kategoriami opisującymi termin „regionalizm” są na przykład: ruch społeczno-kulturalny skupiający się na artykułowaniu i agregowaniu interesu regionalnego, twórczość artystyczna oparta na motywach regionalnych oraz działalność naukowo-badawcza dotycząca regionu.

ogół jako najwyższą jednostkę organizacji terytorium państwa (Elżanowski, 1990). Pojęcie regionu ma zatem charakter zarówno niepowtarzalny i indywidualny (Sagan, 2004, s. 32), jak i interdyscyplinarny (Żółtowska, 2010, s. 8–10).

Według Jana Turowskiego pojęcie regionu może być definiowane na pięć sposobów: 1) geograficzno-przyrodniczy (regionem są krainy posiadające wspólne cechy naturalne); 2) fizjograficzno-krajobrazowy (wyrazem regionu są niepowtarzalne wartości krajobrazowe); 3) przestrzenno-funkcjonalny (swoisty charakter osadniczo-ekonomiczny regionu); 4) administracyjny (region jako rezultat podziału administracyjnego i terytorialnego kraju); 5) społeczno-kulturowy (regionalne obyczaje i zwyczaje, folklor, regionalizmy językowe, sztuka regionalna, regionalna architektura, dziedzictwo dziejów historycznych regionu) (Turowski, 1998, s. 100–116).

Badacz regionalizmu wielkopolskiego Ludwik Gomolec regiony podzielił na makroregiony, subregiony oraz mikroregiony, motywując swój podział czynnikami przedmiotowymi (geograficznymi i historycznymi), funkcjonalnymi (rola regionu w państwie i kulturze) oraz socjologicznymi (odrębności społeczne, osadnicze, kulturowe) (Gomolec, 1986, s. 84).

Krzysztof Kwaśniewski, przyjmując perspektywę socjologiczną, zwrócił uwagę na obiektywne kryteria wyodrębniania regionu z większej terytorialnej całości, do których zaliczył czynniki geograficzne, ekologiczne i ekonomiczne w powiązaniu z czynnikami historycznymi oraz kulturowymi. Stwierdził on, że „region to pewna część terytorium narodowego (czasem i państwowego), wyodrębniona z owej całości w nawiązaniu do kryteriów obiektywnych (geograficznych, ekologicznych, ekonomicznych), ale tak, że wyodrębnienie to jest odczuwane przez jej mieszkańców jako nawiązujące do historycznej i kulturowej ich tożsamości, stanowiącej jednak część owej narodowej całości i dla jej dobra utrzymującej swą odrębność” (Kwaśniewski, 1990, s. 17).

Jerzy Topolski traktował region jako całościowy układ strukturalny (gospodarczy, społeczny, polityczno-administracyjny, kulturalny, psychiczny) o własnej odrębności historycznej (region historyczny¹⁴). Wychodził on z założenia, że pojęcie „regionu historycznego jest bogatsze treściowo od pojęcia regionu geograficznego. Nie każdy region geograficzny jest regionem historycznym i odwrotnie. Dla charakterystyki regionu historycznego elementy geograficzne mają znaczenie mniej lub bardziej uboczne, stanowią tylko jeden z jej elementów. Region historyczny jest skomplikowanym układem o określonej strukturze, w której rolę elementu wyróżniającego grają wspólne dla wchodzącego w takim przypadku w grę terytorium – dzieje. Jeśli uwzględnimy całość procesu dziejowego, wyłoni nam się integralny region historyczny. [...] Na strukturę regionu historycznego składają się jego osobliwości gospodarcze, społeczne, kulturalne, jego stosunki etniczne i wreszcie jego charakter geograficzny” (Topolski, 1969, s. 23; Kowalczyk, 2003, s. 68–74; Kowalczyk, 2011, s. 118–122). Dla Henryka Samsonowicza region to „terytorium powiązane wydarzeniami przeszłości, legitymujące się jako określona całość odrębnymi dziejami. Region łączy w sobie odrębność geograficzną, gospodarczą i kulturową” (Samsonowicz, 1998, s. 60–61).

¹⁴ Według Jerzego Topolskiego „regionem historycznym jest terytorium, które jako pewna całość może wylegitymować się odrębnymi dziejami” (*Dzieje Wielkopolski*, pod red. J. Topolskiego, t. I, Poznań 1969, s. 24).

O regionie kulturowym pisał Walerian Sobisiak (Sobisiak, 1985, s. 319–334). Na region można spojrzeć także z perspektywy wyników badań etnograficznych (Brencz, 1996).

Cechy, funkcje i zadania periodyków regionalistycznych

Na ogół społecznym wyznacznikiem czasopiśmiennictwa regionalistycznego (wiążącym się zwykle z regionalizmem jako swoistym ruchem społeczno-kulturalnym¹⁵ (Chudziński, 2008; Damrosz, 1987; Kwiatkowski, 1984, s. 143–156; *Regionalizm*, 1990; Skorowski, 2006), procesem poszukiwania tożsamości regionalnej¹⁶ (Sługocki, 1990), czy też stanowiącym wyraz emancypacyjnych dążeń i aspiracji regionów¹⁷), charakteryzującym jego status podmiotowo-bytowy oraz umocowanie światopoglądowo-ideowe inicjatorów i twórców, jest swoista więź, która ich zespała. Możemy ją nazwać regionalistyczną więzią lokalną, mikroregionalną, subregionalną czy regionalną (Simonides, 1999, s. 65–73), która jest budowana na fundamencie odpowiadającej tej więzi świadomości społecznej, czyli świadomości regionalnej¹⁸, w tym również świadomości regionalistycznej. Znakiem szczególnym tej więzi jest troska zarówno o szeroko rozumianą tradycję kulturową regionu, jak i pielęgnowanie specyficznych wartości, symboli, norm, które łącznie stanowią jej wyraz.

Innymi słowy mówiąc – świadomość regionalistyczna jest to świadomość określonej wspólnoty, której na poziomie jednostkowym i społecznym towarzyszy poczucie zarówno przynależności i jedności, jak i odrębności, a także gotowości do wspólnego działania (Pilch, 2004, s. 157). Jego zasadniczym celem jest krzewienie szeroko rozumianego zainteresowania życiem „małej ojczyzny”, któremu towarzyszą dwa charakterystyczne wymiary zarówno historyczności, jak i współczesności. Działania podjęte na tym gruncie zmierzają między innymi do autentycznego społeczno-kulturowego upodmiotowienia społeczności lokalnej, subregionalnej, regionalnej, wpisując się w paradygmat oczeki-

¹⁵ „Regionalizm to ruch regionalny, czyli ruch społeczno-kulturalny opierający się na zainteresowaniu odrębnością kultury poszczególnych regionów kraju, dążący do pogłębienia wiedzy o tej kulturze, do jej rozwoju i prezentacji. Działalność tego rodzaju prowadzą stowarzyszenia regionalne mające charakter bądź stowarzyszeń miłośników regionu, miasta, ziemi, bądź krzewienia kultury lub stowarzyszeń (towarzystw) naukowych”. W. Chorążki, *Prasa regionalistyczna w okresie transformacji*, w: *Regionalizm – lokalizm – media*, op. cit., s. 121.

¹⁶ Regionalizm – według Grzegorza Gorzelaka – to „zjawisko poszukiwania przez zbiorowość terytorialną, wewnątrz większego systemu państwowego, własnej tożsamości”. G. Gorzelak, *Regionalizm i regionalizacja w Polsce na tle europejskim*, w: *Czy Polska będzie państwem regionalnym?*, pod red. G. Gorzelaka, B. Jałowickiego, Warszawa 1993, s. 45.

¹⁷ Zdaniem Edwarda Chudzińskiego regionalizm jest „wyrazem emancypacyjnych dążeń i aspiracji regionów (ziem) o historycznie ukształtowanych odrębnościach etniczno-kulturowych” (*Regionalne i lokalne środki przekazu. Kontekst międzynarodowy i krajowy*, pod red. J. W. Adamowskiego, K. Wolnego-Zmorzyńskiego, Warszawa 2007, s. 39).

¹⁸ Zasadniczymi elementami świadomości regionalnej w koncepcji społeczno-kulturowej są przekonania i poglądy odnoszące się do charakteru i kształtu regionu, wartościowania oraz symboliki regionu. Por. Z. Chojnicki, *Region w ujęciu geograficzno-systemowym*, w: *Podstawy regionalizacji geograficznej*, pod red. T. Czyż, Poznań 1996, s. 33.

wań i tendencji współczesnego społeczeństwa demokratycznego¹⁹ oraz obywatelskiego (Chudziński, 2007, s. 99–108; Chudziński, 2001, s. 5; *Rezolucja*, 2010).

Tak rozumiana więź regionalistyczna i towarzysząca jej świadomość społeczna pełnią szereg ważnych funkcji, w tym funkcje poznawczą, edukacyjną, identyfikacyjną²⁰, stymulującą, integracyjną, organizacyjną oraz prognostyczną. W gruncie rzeczy są to także funkcje o charakterze kulturotwórczym. Łączą bowiem refleksję nad przeszłością i teraźniejszością regionu z wizją jego przyszłości, konstruowanej w procesie jej szerokiej werbalizacji (Wendland, 2011a; Wendland, 2011b, s. 30–47). Wiąż ta oparta jest zarówno na wiedzy, jak i szczególnym związku mentalnym oraz różnych afektach, oczekiwaniach, interesach mieszkańców. Przyczynia się ona również do wyartykułowania i wyznaczenia określonych zadań dla czasopism regionalistycznych. Zadania te dotyczą nie tylko wyboru właściwych obszarów tematycznych, na których skupiać się powinno zainteresowanie periodyków regionalistycznych, ale także zakładanych przez wydawcę obowiązków wobec odbiorcy, zwłaszcza w dziedzinie edukacji regionalnej (Konieczka-Śliwińska, 2011; Konieczka-Śliwińska, 2010, s. 57–68; Konieczka-Śliwińska, 2010, s. 52–64; Petrykowski, 2003), w szczególności w sferze popularyzacji historii (regionalistyka historyczna), tradycji oraz dorobku kulturowego regionu (Chorążki, 2005, s. 23–43; Konieczka-Śliwińska, 2010, s. 75–81; Nawrocki, 1995; Roguska, 2012).

W rezultacie strukturalny, jak i funkcjonalny dualizm więzi i świadomości wspólnotowej może być również jednym z zasadniczych czynników budowania zarówno tak zwanego kapitału społecznego, jak i wpływu społecznego o określonym charakterze, a więc także wyrażającego oraz agregującego interesy określonej wspólnoty lokalnej, subregionalnej czy regionalnej. Wtedy, gdy ten wpływ społeczny się instytucjonalizuje, przybierając określone formy organizacyjne, cechować go może pierwiastek polityczny, o charakterze zarówno świeckim, jak i religijnym, konserwatywnym bądź liberalnym. Jest on wówczas postrzegany w kategoriach nie tylko zinstytucjonalizowanego, chociaż względnie neutralnego uczestnika określonej gry politycznej, lecz także w kategoriach podmiotu celowo zmierzającego do partycypacji we władzy na danym poziomie organizacji politycznej społeczeństwa²¹. W tym przypadku czasopiśmiennictwo regionalistyczne ujawniać się

¹⁹ Według Czesława Strzeszewskiego demokratyczna organizacja polityczna współczesnego państwa wymaga „wieloaspektowej organizacji społecznej, powstawania pomiędzy jednostką a państwem szeregu społeczności pośrednich [...]; rezygnacji ze strony państwa z części swych uprawnień na rzecz niższych społeczności; szerokiego udziału faktycznego społeczeństwa w rządach krajem” (*Katolicka nauka społeczna*, Warszawa 1985, s. 514).

²⁰ Podstawą wyjaśniania funkcji identyfikacyjnej może być teoria kolektywnego systemu znaczeń Janusza Reykowskiego. W ramach życia określonej wspólnoty wytwarza się świat symboliczny, który stanowi warunek jej egzystencji i rozwoju. Jak pisze J. Reykowski: „Sfera symboliczna wywiera wpływ na czynności orientacyjne (na to, jak człowiek organizuje w umyśle świat społeczny), na postawy (a więc na to, jak człowiek odnosi się do ludzi, których kategoryzuje za pomocą etnicznych czy ideologicznych kategorii), a również mobilizuje motywację do walki, skłania do poświęceń, wpływa na sądy moralne itp. [...] Ukształtowanie kolektywnego systemu znaczeń, a w jego ramach społecznych wartości, ma krytyczne znaczenie dla przeżycia i dla losów wspólnoty, a także dla psychologicznej równowagi jednostek” (*Kolektywny system znaczeń*, „Kolokwia Psychologiczne” 1995, nr 5, s. 55 i 58).

²¹ Świadczą o tym między innymi wezwania zawarte w „Rezolucji IX Kongresu Regionalistów Polskich”, Kielce 2010, w której stwierdzono: „Regionaliści na poziomie środowiskowym, jak i na poziomie reprezentacji krajowej powinni dostrzegać sojuszników ruchu regionalnego i odszukiwać licznych

może jako ważny świadek i reprezentant określonej myśli i praktyki nie tylko kulturowej i społecznej, ale także politycznej (Piwowarczyk, 2008, s. 124–140; Jeleniewski, 2012). Zajmując tym samym sobie właściwe miejsce w obywatelskiej sferze publicznej²² (Buksiński, 2011, s. 67–81; Buksiński, 2011; Buksiński, 1999, s. 173–196).

Spółeczna więź terytorialna nie jest jednak wystarczającym czynnikiem i kryterium wyodrębniania czasopiśmiennictwa regionalistycznego, którego wytwory nie mieszczą się w tak skonstruowanej siatce pojęciowej. Zaliczamy bowiem do czasopiśmiennictwa regionalistycznego także periodyki, dla których właściwym odniesieniem zwykle nie jest więź terytorialna, lecz określona więź problemowa (tematyczna), mentalna, środowiskowa, kulturowa, narodowa, polityczna, ekonomiczna, etniczna, religijna, jaka łączy jej odbiorców, zamieszkujących dany region.

Z perspektywy badacza zawartości i roli periodyków regionalistycznych poza kategorią więzi lokalnej i regionalnej niemniej ważne jest występowanie na tym poziomie organizacji życia społecznego zjawiska tak zwanej regionalistycznej mentalności środowiskowej. Może być ona rozumiana w kategoriach specyficznych sposobów myślenia o otoczeniu kulturowym, społecznym, naturalno-przyrodniczym bądź regionalizmie jako ruchu społecznym czy wartości, stanowiących łącznie rodzaj paradygmatu regionalistycznego, który we współczesnej transformującej się Polsce również podlega stosownej zmianie (Tyszka, 2010, s. 5–7).

Regionalistyczna mentalność środowiskowa warunkując proces postrzegania, odczuwania i wartościowania rzeczywistości regionalnej, stanowi podstawę reagowania na docierające komunikaty. W rezultacie jest ona cechą charakterystyczną określonej sfery aktywności (Koralewicz, Ziółkowski, 2003). Dlatego z jednej strony może być swoistym wyrazem zredukowania pluralizmu społecznego, w tym kulturowego, politycznego, ideologicznego i światopoglądowego – jego przyczyną, jak i skutkiem. Z drugiej zaś strony regionalistyczna mentalność środowiskowa jest na ogół podstawą nie tylko wspólnego działania, lecz również wspólnych celów, nadziei, obaw, trosk i niepokojów – także konwencji środowiskowych (Sztompka, 2007, s. 113).

Zarówno świadomość regionalistyczna oraz więź lokalna, jak i towarzysząca jej mentalność są wyznacznikami i elementami swoistego klimatu społecznego, jaki występuje

partnerów społecznych wśród bratnich i pokrewnych stowarzyszeń oraz ruchów i ich sieci spełniających podobne lub analogiczne funkcje w systemie społeczeństwa obywatelskiego. Stowarzyszenia regionalistów powinny wystąpić jako podmiot wyborczy w tegorocznej kampanii samorządowej – lub mieć w niej aktywny udział jako podmioty popierające kandydatów immanentnie związanych z «małą ojczyzną»”.

²² Według Jürgena Habermasa obywatelska sfera publiczna jako typ idealny charakteryzuje się następującymi cechami: 1) stanowi część życia społecznego; 2) jest otwarta dla wszystkich obywateli i jawna; 3) pośredniczy między sferą polityki a sferą prywatną; 4) umożliwia wymianę poglądów obywateli; 5) jest wypełniona dyskusjami na tematy publiczne; 6) wymiana poglądów i opinii następuje bezpośrednio bądź pośrednio za pomocą mediów; 7) rezultatem dyskusji jest opinia publiczna; 8) opinia publiczna jest przejawem tzw. władzy miękkiej, oddziałującej na faktycznych decydentów politycznych; 9) podmioty sfery publicznej są racjonalne i kierują się dobrem ogółu; 10) funkcjonowanie sfery publicznej jest gwarantowane przez określone wolności i prawa podstawowe. Zob. J. Habermas, *Strukturalne przeobrażenia sfery publicznej*, Warszawa 2007; idem, *Faktyczność i obowiązywanie*, Warszawa 2005.

na konkretnym poziomie organizacji współczesnego społeczeństwa. Jest on również jednym z ważnych czynników budowania określonego kapitału społecznego, który może sprzyjać wszechstronnemu przeobrażeniu środowiska bądź występować jako czynnik hamujący proces prorozwojowej zmiany społecznej. Jego wyrazem są elementy konserwatywne (tradycjonalizm, przeciwny wszelkiej zmianie), partykularne (indywidualizm, wyrażający się egoizmem terytorialnym i społecznym, nieumiejętnością kooperacji i współpracy) oraz zaściankowość (świadcząca o ogólnym zacofaniu). Elementom tym odpowiadają określone wartości i normy, postawy ludzi (zachowawczość, nietolerancja), ich zachowanie (pieniactwo, dla którego błahe powody są przyczyną oskarżeń i procesów sądowych), osobowość i charakter (egoizm, atomizacja i personalizacja stosunków społecznych, ograniczona wrażliwość społeczna), uprzedzenia (społeczne, polityczne, ekonomiczne, kulturowe, religijne, etniczne), a także stereotypy (Bondyra, 1998).

Więź regionalistyczna w naturalny sposób manifestuje się w postawach i zachowaniu ludzi. Postawa regionalistyczna²³ oznacza określony, składający się z elementów zarówno wiedzy oraz czynników racjonalnych, jak i afektywnych – wyróżniających się jednak pierwiastkiem o charakterze progresywnym – stosunek człowieka do obiektu postawy, czyli konkretnego regionu kulturowo-geograficznego oraz zamieszkujących tam ludzi²⁴. Niekiedy jednak stosunek ten, oparty zwłaszcza na stereotypach i uprzedzeniach oraz elementach mitologicznych, emocjonalnych czy wręcz irracjonalnych, może stanowić fundament kształtowania się swoistego regionocentryzmu. Jego istotą jest postawa faworyzowania własnego regionu, której wyrazem jest między innymi marginalizacja innych regionów i ich mieszkańców bądź wyraźne dążenie do autonomii czy secesji. Jednak, jak zauważa Edward Chudziński, należy zdecydowanie odróżnić ruchy o charakterze regionalistycznym od ruchów autonomistycznych i secesjonistycznych. Ruch regionalistyczny bowiem „samoogranicza się w swoich żądaniach, aby nie naruszać jedności i integralności państwa. Za cel główny stawia sobie zachowanie odrębności kulturowej poszczególnych regionów: ich tradycji, języka, stroju, obyczaju, architektury, krajobrazu itp. Wszystkie ruchy regionalistyczne domagają się decentralizacji państwa, wzmocnienia samorządu terytorialnego oraz upodmiotowienia społeczności regionalnych i lokalnych” (Chudziński, 2007, s. 99).

Wraz z przeobrażeniami polityczno-ideologicznymi oraz społeczno-gospodarczymi środowisk lokalnych i zjawiskami migracji ludności ze wsi do miasta oraz systematycznym wzrostem populacji, wzrastała także liczebność i zróżnicowanie kulturowe określonych społeczności, tworząc podstawę dla ich wielostronnych przekształceń. Tym samym

²³ Dla Anatola Jana Omelaniuka, wybitnego polskiego regionalisty i organizatora regionalnego ruchu społeczno-kulturalnego: „Regionalizm jest przede wszystkim szczególną postawą wobec własnego regionu, jest ideologią, która w regionalnych właściwościach kawałka ziemi upatruje cennych wartości, a jednocześnie wartości tych chce strzec i rozwijać”. A. J. Omelaniuk, *Regionalizm współczesny – jego znaczenie i rola w procesie oddziaływania na młodzież u progu XXI wieku*, w: *Edukacja regionalna. Dziedzictwo kulturowe w zreformowanej szkole*, pod red. S. Bednarka, Wrocław 1999, s. 64.

²⁴ Dla Włodzimierza Chorążkiego, który definiuje pojęcie regionu przy okazji badań prasy regionalistycznej, regionem jest „umownie wydzielony, względnie jednorodny obszar odróżniający się od terenów przyległych określonymi cechami naturalnymi lub nabytymi, np. fizyczno-geograficznymi, etnograficznymi, gospodarczymi lub gospodarczo-administracyjnymi”. W. Chorążki, *Prasa regionalistyczna w okresie transformacji*, w: *Regionalizm – lokalizm – media*, op. cit., s. 121.

występowało jakościowe przejście: od mniejszych, autentycznych i tradycyjnych, wspólnot miejscowych do większych heterogenicznych społeczności, charakterystycznych dla obszarów zurbanizowanych, wielkomiejskich i metropolitalnych²⁵. W ten sposób zmieniły się także uwarunkowania społeczności lokalnej oraz jej cechy i charakter. Wraz z nimi zmianie ulegały również więzi i związki lokalne oraz towarzysząca im określona mentalność lokalna. Zwykle związki te są silniejsze w tradycyjnych, małych terytorialnie i ludnościowo skupiskach społecznych, lecz wraz z ich powiększaniem słabną, zmniejszając tym samym poziom identyfikacji mieszkańców z określonym terytorium i tamtejszą ludnością. Zjawiska te osłabiają tradycyjną tożsamość lokalną oraz zmniejszają poziom zintegrowania wspólnoty lokalnej. Natomiast autentyczną lokalną więź społeczną wypiera bądź wręcz zastępuje dobrowolna, swoista więź zrzeszeniowa, organizacyjna (Chmielewski, 2001; Lowenstein, 1999; Sowa, 1988).

Pomimo wszystko sytuacja ta stwarza względnie dobre warunki dla powstania czasopism regionalistycznych, które mogą stać się platformą przedstawiania i poznawania się różnych grup społecznych, wyrażania poglądów, opinii, interesów, a także środkiem kreowania swoistej więzi regionalistycznej, w tym więzi kulturowej, mentalnej, intelektualnej, jaka powstaje wśród czytelników²⁶. W rezultacie na periodyki regionalistyczne można spoglądać także z perspektywy środka integracji względnie różnorodnych społeczności lokalnych, które wskutek obcowania z czasopiśmiennictwem regionalistycznym bliżej się wzajemnie poznają i tym samym mogą lepiej zrozumieć²⁷. W ten sposób periodyki regionalistyczne stają się swoistym środkiem wyrażania zbieżnych, wspólnotowych interesów określonej społeczności regionalnej (Kowalczyk, 2008, s. 327–348). Statuując się jako ważny czynnik integracji zarówno kulturowej, rozumianej jako „inte-

²⁵ Antonina Kłoskowska, podsumowując rozważania nad społecznością wielkomiejską, stwierdziła: „charakterystykę wielkomiejskiej społeczności ująć można w następujących określeniach: jest to wielka zbiorowość, o dużym fizycznym zagęszczeniu i rozległym przestrzennym zasięgu odznaczająca się heterogenicznością, atomizacją wewnętrzną, anonimowością składających się na nią jednostek, segmentalizacją ról społecznych, formalno-rzeczowym charakterem stosunków społecznych i brakiem socjometrycznej struktury, osłabieniem wzajemnego zainteresowania społecznego i poczuciem izolacji jednostek” (*Kultura masowa. Krytyka i obrona*, Warszawa 2005, s. 132).

²⁶ Mówimy wówczas o rodzaju interakcji pośredniej, do jakiej dochodzi wśród odbiorców czasopism regionalistycznych. W ślad za nią pojawia się określona więź mentalna, a także świadomość regionalistyczna, jaka kształtuje się wśród czytelników w oparciu o percypowane treści, które uzyskują symboliczne znaczenie. Antonina Kłoskowska w taki sposób wyraziła ten problem: „Interakcja zachodzi także pomiędzy ludźmi, którzy nigdy nie stykali się ze sobą bezpośrednio, ale oddziałują na siebie za pomocą złożonej organizacji instytucji społecznych i działających na odległość środków przekazywania symbolicznych treści” (*Kultura masowa. Krytyka i obrona*, Warszawa 1983, s. 119).

²⁷ Proces integracji społecznej czy raczej integracji kulturowej, jaki zachodzi w danym regionie, kumuluje w sobie – według Krzysztofa Kwaśniewskiego – trzy współzależne zagadnienia, a mianowicie: „(a) badanie wspólnego dla mieszkańców regionu, a odmiennego niż w innych regionach, ustruktrowanego układu odniesienia, na który składają się różne elementy naturalne, historyczne, kulturowe i społeczne, (b) badanie granic obszaru, które ten układ odniesienia wyznacza i przez które jest współwyznaczany, (c) obiektywnego i subiektywnego skupienia się ludzi wokół tak określonych cech tego obszaru” (*Integracja społeczności regionalnej. Śląsk Opolski*, Opole 1987, s. 26). O wykorzystaniu prasy regionalnej w procesie integracji społeczeństwa pisał Bogusław Sławomir Kunda (*Rola prasy regionalnej w integracji społeczeństwa*, „Zeszyty Prasoznawcze” 1987, nr 1, s. 15–28).

growing się społeczeństwa ze względu na wspólny stosunek do takiego czy innego stanu kultury” (Kwaśniewski, 1987, s. 17), jak i kulturalnej, pojmowanej jako „kształtowanie się specyfiki regionalnej w ramach narodowej wspólnoty kulturalnej” (Kwaśniewski, 1987, s. 24).

Podkreślając rolę więzi zrzeszeniowej w indukowaniu świadomości regionalistycznej oraz podejmowaniu odpowiadających jej inicjatyw w dziedzinie prasowo-wydawniczej, nie sposób pominąć także roli w tym dziele konkretnych osób, znaczących indywidualności. Już bowiem Ferdinand Tönnies, twórca klasycznej teorii wspólnoty, mówiąc o przeobrażeniach współczesnych mu industrialnych i zurbanizowanych społeczeństw, zauważył: „Tymczasem zmiany pierwotnej bazy współżycia idą dalej i kulminują w zjawisku często określanym jako indywidualizm, którego prawdziwy sens polega jednak na tym, że osłabieniu ulega nie po prostu życie społeczne, lecz życie społeczne oparte na wspólnotocie, a rozwija się, przybiera na sile i stopniowo osiąga przewagę współdziałanie wynikające z potrzeb, interesów, życzeń, decyzji działających osób” (Tönnies, 1975, s. 65–66; Tönnies, 2008). Wyrazem tej jakościowej zmiany społecznej jest olbrzymia rola różnego rodzaju organizacji pozarządowych, w tym o charakterze społeczno-kulturalnym, edukacyjnym, naukowym, turystyczno-krajoznawczym, oraz miejscowych społeczników regionalistów, odgrywających na ogół zasadniczą rolę w podejmowaniu działalności na niwie czasopiśmiennictwa regionalistycznego (Chudziński, 2010).

Wśród wielu innych zadań czasopiśmiennictwa regionalistycznego znaczącą rolę odgrywają obowiązki w dziedzinie podtrzymywania, umacniania i rozwijania świadomości i więzi regionalistycznej. Kształtuje się ona bowiem pod wpływem zarówno określonych przedsięwzięć edukacyjnych, jak również w procesie praktykowania indywidualnej oraz zbiorowej aktywności, w tym także poprzez ukierunkowane zaangażowanie społeczne mieszkańców (Szul, 2012). W ten sposób periodyki regionalistyczne sprzyjają także formowaniu się postaw demokratycznych i proobywatelskich (Anculewicz, 2004, s. 235–245; Balcerowicz, 1998, s. 73–119; Flankowska, 2001, s. 127–130). Tym samym konsekwencją ich działalności powinno być uformowanie się swoistej kulturowej wspólnoty regionalnej (*Media*, 2009; *Media*, 2010; Waszkiewicz, 2002; *Współczesna*, 2007), być może także wspólnoty o charakterze politycznym²⁸ (*Media*, 2005). W związku z tym czasopiśmiennictwo regionalistyczne pełni szereg ważnych społecznie funkcji, w tym funkcje identyfikacji regionalnej (lokalnej), organizacyjną, integracyjną, edukacyjną, kulturalną, opiniotwórczą oraz patriotyczną i polityczną.

Świadomość regionalistyczna i więź lokalna oraz towarzysząca im mentalność tworzą swoisty klimat społeczny, występujący w określonym środowisku. W olbrzymim stopniu elementy te są współkształtowane przez media lokalne, w tym przez periodyki o charakterze regionalistycznym, których zawartość wywołuje nie tylko stosowny rezonans w opinii publicznej, lecz również ma ważki wpływ na kształt tożsamości regionalnej (Wasilewski, 2012, s. 223–240), postawę, zachowanie, poglądy i opinie jej odbiorców, a także na podzielane przez nich wspólne wartości i normy (Gierula, 2007, s. 109–120;

²⁸ „Regionalizm – zdaniem autorów «Leksykonu Politologii» – może być też rozpatrywany jako forma przestrzennej dystrybucji władzy na różne poziomy systemu politycznego. Oznacza to, że społeczności regionalne stają się wspólnotami politycznymi” (*Leksykon politologii*, pod red. A. Antoszewskiego, R. Herbuta, Wrocław 1996, s. 340).

Kowalczyk, 2007, s. 121–132; Kowalczyk, 2009, s. 83–94; Michalczyk, 2007, s. 61–73). W rezultacie możemy także mówić o ważnej roli czasopiśmiennictwa regionalistycznego w dziedzinie umacniania tożsamości kulturowej regionu²⁹. Traktując periodyki regionalistyczne zarówno jako właściwą regionowi formę wyrazu kulturowego, jak i przejaw jego różnorodności kulturowej³⁰.

Wartość czasopiśmiennictwa regionalistycznego – także jego zadań, funkcji i celów – wyraża się w szczególnej własności bycia środkiem transmisji nie tylko dziedzictwa kulturowego³¹ jako takiego (Hajduk-Nijakowska, 2010, s. 193–202; Hajduk-Nijakowska, 2012, s. 149–160), ale również międzygeneracyjnego doświadczenia kulturowego (*Międzygeneracyjna*, 2003). Media bowiem, według Michaela Herzfelda, tworząc przestrzeń, „w której dochodzi do gry wyobraźni i konstruowania tożsamości” (Herzfeld, 2004, s. 417), wyznaczają także horyzonty dla przeobrażeń kultury w jej rozległych obszarach wzajemnych asocjacji. Dlatego należy zwrócić również uwagę na znaczenie czasopiśmiennictwa regionalistycznego w dziedzinie obrazowania kontekstu kulturowego, w jakim dochodzi do komunikacji medialnie zapośredniczonej. Jest to szczególnie ważne w kulturach typu ludowego, które charakteryzują się wysokim kontekstem kulturowym (Hall, 1987, s. 58–72). W konsekwencji periodyki regionalistyczne stają się ważną częścią kultury regionalnej, w tym kultury lokalnej³², oraz czynnikiem jej przeobrażeń. Zasadniczym bowiem zadaniem regionalizmu, jak wykazano wcześniej, jest pobudzenie życia kulturalnego i naukowego regionu.

²⁹ Na tożsamość kulturową regionu spojrzeć można z wielu perspektyw strukturalnych oraz opisowo-analitycznych. Należą do nich na przykład perspektywy: 1) psychologiczna – wyraża się w indywidualnej identyfikacji z regionem, jego mieszkańcami oraz kulturą regionalną; 2) socjologiczna – opiera się na poczuciu odrębności funkcjonującym w świadomości zbiorowej mieszkańców regionu; 3) geograficzna – osadza życie indywidualne i zbiorowe w ramach konkretnego terytorium, miejsca i przestrzeni o charakterystycznych cechach naturalnych; 4) etnograficzna – umożliwia właściwe odczytywanie i zrozumienie znaczenia symboli regionalnej kultury materialnej i niematerialnej w ramach regionalnego dziedzictwa kulturowego; 5) historyczna – wyraża indywidualny i społeczny związek z dziejami regionu, w tym z jego bohaterami oraz instytucjami; 6) ekonomiczna – oznacza regionalną wspólnotę gospodarczą. Zob. M. S. Szczepański, *Tożsamość regionalna – w kręgu pojęć podstawowych i metodologii badań*, w: *Badania nad tożsamością regionalną. Stan i potrzeby*, pod red. A. Matczaka, Łódź–Ciechanów 1999, s. 184–185.

³⁰ Co jest zgodne z zasadami i celami „Konwencji UNESCO w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego”, sporządzonej w Paryżu dnia 20 października 2005 roku, do której Polska przystąpiła w 2007 roku (Dz. U. 2007, Nr 215, poz. 1585).

³¹ Według Anny Weroniki Brzezińskiej dziedzictwo kulturowe jest „spuścizną, spadkiem odziedziczonym po poprzednich pokoleniach. W jego skład wchodzi wszystkie dobra kultury przejęte z przeszłości, do których odwołujemy się w życiu codziennym, z dorobku których korzystamy i które uważamy za konieczne do funkcjonowania w codziennej rzeczywistości”. *W poszukiwaniu korzeni kulturowych*, w: *Edukacja regionalna. Dziedzictwo kulturowe w zreformowanej szkole*, pod red. S. Bednarka, Wrocław 1999, s. 193. W dziedzictwie kulturowym możemy wydzielić elementy ogólnonarodowe oraz lokalne, w tym dziedzictwo regionalne.

³² Według Leona Dyczewskiego: „Kultura lokalna to kultura określonej grupy ludzi zamieszkującej wyodrębnione terytorium. Zawiera ona elementy własne, powstałe na bazie wydarzeń i przeżyć mających miejsce tylko w tej grupie, oraz elementy zapożyczone, które bez zmian lub zmodyfikowane zostały uznane za własne. Znaczenie kultury lokalnej tkwi w jej cechach” (*Kultura polska w procesie przemian*, Lublin 1993, s. 197).

Na czasopiśmiennictwo regionalistyczne możemy spoglądać również z perspektywy ważnego czynnika motywującego³³ prorozwojowe i proinnowacyjne tendencje społeczne w znaczeniu zarówno środka przekazywania teraźniejszych, jak i przeszłych doświadczeń, a także jako narzędzia mobilizacji i krytyki społecznej oraz budowania zaufania i kapitału społecznego (Fukuyama, 1997; Leszczyński, 2010, s. 95–102; Putnam, 2008; Sierocińska, 2011, s. 69–86; Sztompka, 2007), w tym kapitału intelektualnego (Kaliśiak-Mędeńska, 2010, s. 71–82; Kwilecki, 1992, s. 42).

Patrząc na regionalizm i periodyki regionalistyczne z perspektywy badań historycznych (Konieczka-Śliwińska, 2010, s. 11–22; Lachendro, 2005, s. 221–248), zwłaszcza historii regionalnej, nie sposób nie zauważyć ich ważnego miejsca wśród źródeł do tych badań (*Prasa*, 2011) oraz roli, jaką odgrywają w tej dziedzinie (Dziki, Chorążki, 2000, s. 129). Mając w pamięci uwagi Jerzego Topolskiego, że dzieje regionu powinny być objęte „integralnie ujętym światłem syntezy” (Topolski, 1969, s. 16)³⁴, nie sposób stworzyć dobrej syntezy historii regionu, wsi czy miasta nie korzystając z zawartości czasopiśmiennictwa regionalistycznego³⁵. Na przykład w trakcie badania dziejów społeczności regionalnej czy lokalnej, zmian zachodzących w jej mentalności i obyczajowości, roli miejscowych organizacji i autorytetów, przeobrażeń politycznych, gospodarczych, kulturowych czy w dziedzinie organizacji życia zbiorowego oraz zagospodarowania przestrzeni publicznej. W periodykach regionalistycznych otrzymujemy nie tylko lepiej lub gorzej odmalowany obraz życia mieszkańców, ale także mnóstwo różnorodnych danych (liczb, map, zestawień, porównań, ustaleń, opinii, poglądów, uchwał, dezyderatów, wypowiedzi, polemik, odezów), zebranych przez autorów tekstów, których wartość historyczna jest tym większa, im bardziej dane te były szczególne, unikatowe bądź ulotne. Możliwość wykorzystania czasopiśmiennictwa regionalistycznego jako źródła do badań historycznych dostrzegali również jej wydawcy (Dworecki, 1999, s. 17–23; „Kwartalnik Wrzesiński” 1998, nr 1, s. 3; „Szkice Koźmińskie” 1988, nr 1, s. 3).

W związku z tym, że współcześnie wymiana kulturowa oraz kumulowanie elementów kulturowych odbywa się nie tylko w obrębie danej społeczności lokalnej czy regionalnej, lecz także poza nią, mamy do czynienia w jej łonie ze zjawiskami zarówno

³³ Pamiętajmy jednak o tym, że: „Motywacji nie buduje się apelując do rozumu czy poczucia obowiązku, ale w procesie kreowania pozytywnych doświadczeń społecznych w różnych dziedzinach życia społecznego oraz na różnych jego poziomach”. Cyt. za: *Strategia rozwoju kapitału społecznego*, Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Warszawa, 1 czerwca 2012 r., s. 2.

³⁴ Problematykę tą podnosił również Marceł Kosman, pisząc: „Historia lokalna nigdy nie będzie zaściankową, jeśli w sferze jej zainteresowań pozostaną zagadnienia nie wycinkowe, lecz potraktowane kompleksowo, interdyscyplinarnie”. M. Kosman, *Pojęcie regionu w przemianach cywilizacyjnych. Z rozważań nad Wielkopolską*, w: *Prasa regionalna w Wielkopolsce*, pod red. M. Kosmana, Poznań 2000, s. 202.

³⁵ Podnosił ten problem znany poznański prasoznawca, Jan Załubski, stwierdzając: „Periodyk regionalny, fachowo redagowany i regularnie ukazujący się, to jak gdyby permanentnie weryfikowana i aktualizowana monografia, pisana zespołowo i przedstawiana do oceny wielu środowisk, także naukowych. Regionalne czasopismo, w przeciwieństwie do książki, daje możliwość wypowiedzania się na określony temat ludziom różniącym się oceną zdarzeń, reprezentującym odmienne poglądy czy specjalizacje naukowe. Umożliwia także kontynuację wątków tematycznych, inicjowanie nowych badań” (*Wielkopolskie czasopismo regionalne*, „Kronika Wielkopolski” 1983, nr 3/4 s. 120–121).

endokulturowości (*Państwo*, 2005, s. 251), jak i swoistej transkulturowości (Golemo, Pałeczny, Więcek, 2006). Dlatego mówiąc o specyficznym celu i sposobie działania czasopism regionalistycznych, myślimy również o tych właśnie elementach, które świadczą o ich priorytetach motywowanych tymi czynnikami, ilustrującymi także proces swoistej akulturacji poszczególnych społeczności³⁶. Widać to wyraźnie w społecznościach zamieszkujących regiony dziedziczące tradycje wielokulturowości, gdzie ukazują się przykładowo takie czasopisma, jak: „Borussia” (Olsztyn), „Dolny Śląsk” (Wrocław), „Krasnogruda” (Sejny), „Masovia” (Giżycko), „Pogranicza” (Szczecin), „Pogranicze. Studia społeczne” (Białystok), „Pomerania” (Gdańsk), „Rocznik Mazurski” (Szczytno), „Studia Angerburgica” (Węgorzewo), „Śląsk” (Katowice), „Tygiel Kultury” (Łódź), „Znad Pisy” (Pisz), które w treści nie tylko nawiązują do swojej historycznej wielokulturowości, ale również wychodzą poza dotychczasową wąsko terytorialnie i tematycznie rozumianą formułę programowo-redakcyjną. Wykazują się bowiem tolerancją kulturowo-etniczną oraz wrażliwością na odmienności. Kładą nacisk na wymianę doświadczeń międzykulturowych, przewyciężają narastające latami uprzedzenia i stereotypy (Browarny, 2003, s. 261–265; *Konwencja*, 1995; *Media*, 2007; *Ustawa*, 2005). Naprzeciw tym pozytywnym tendencjom zdają się również wychodzić czasopisma niektórych mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce, między innymi mniejszości białoruskiej zamieszkującej wschodnią Białostoczczyznę, która wydaje periodyk informacyjno-kulturalny pod nazwą „Czasopis” (Chodubski, 2011, s. 53–62).

Jak pisał Franciszek Bujak, czasopismo regionalistyczne „powinno być nie tylko wzorem swoistych właściwości i istotnych wartości regionu, ale mieć na celu podniesienie poziomu jego życia kulturalnego, społecznego i gospodarczego na tle jego właściwości przyrodzonych i etnicznych. W tym celu musi ono budzić i popierać wszelkie dążenia do poznania i zrozumienia istotnych cech regionu. [...] Aby to badanie i poznawanie było integralne i spełniło swoje zadanie, nie może się ono ograniczać do stosunków dzisiejszych, ale musi się rozciągać na całą przeszłość od prehistorii począwszy” (Chudziński, 2007, s. 130–131). Według Edwarda Chudzińskiego periodyk regionalistyczny zasługuje na to miano, „kiedy identyfikuje się z regionem poprzez podejmowanie związanej z nim tematyki, podkreślanie jego odmienności (odrębności), pielęgnowanie tradycji (historycznej, kulturowej, językowej) oraz inicjowanie rozmaitych akcji i działań wzmacniających więź i tożsamość z regionem jego mieszkańców” (Chudziński, 2007, s. 127).

Ważnym kryterium definiowania czasopiśmiennictwa regionalistycznego jest jego zainteresowanie tematyczne³⁷. Jednak – jak wspomiano – zawartość periodyków regionalistycznych powinna także wykazywać się genetycznym związkiem z terytorium, na którym są kolportowane. Związek ten w przypadku czasopism regionalistycznych powi-

³⁶ Na przykład badając wpływ procesu globalizacji na kulturę lokalną Kazimierz Krzysztofek wymienia kilka typów reakcji społecznej: 1) pełną akceptację kultury globalnej, 2) totalne odrzucenie kultury globalnej, 3) selektywną adaptację, 4) hybrydyzację – koadaptację kultur, 5) dualizm kulturowy. *Kulturowe ścieżki globalizacji*, w: *Oblicza procesów globalizacji*, pod red. M. Pietrasia, Lublin 2002, s. 127–128.

³⁷ Zwraca na to uwagę Jerzy Jarowiecki, stwierdzając, że: „o lokalnym charakterze pisma nie decyduje tylko miejsce jego wydawania czy zasięg terytorialny, ale tematyka obejmująca m.in. problemy historii, kultury, rodzinnego folkloru, jej funkcje integracyjne” (*Prasa wydawana w Krakowie – przedmiotem badań nad prasą lokalną*, „Rocznik Historii Prasy Polskiej” 2011, z. 1–2, s. 71).

nien być ścisły, mocny i trwały. Ma on także charakter nie tylko geograficzny i historyczny, zakorzeniony w określonym środowisku naturalnym i jego historycznych dziejach, ale przede wszystkim społeczny, zatem w pewnym stopniu również, a może nade wszystko – mentalny. To, jak ludzie myślą i mówią o swoim otoczeniu, a także o sobie samych nie zależy przecież tylko od charakterystycznych cech środowiska ich życia oraz interpretacji jego przeobrażeń historycznych. Jest odwrotnie: to ludzie nadają tym elementom (także historycznym wydarzeniom i ich bohaterom) pewne swoiste cechy, zwłaszcza przez określone działania werbalne, w tym prasowo-wydawnicze, oraz symboliczne (muzea, pomniki, parki krajobrazowe, szlaki turystyczno-krajoznawcze).

W ten sposób następuje autentyczny i pierwotny zarazem proces werbalizowania środowiska naturalnego i społecznego, czyli jego sygnifikacji – nazywania. Służy on również do różnicowania środowiska, w konsekwencji do rozpoznawania na podstawie określonych kryteriów swojego lokalnego kręgu wśród wielu innych jemu podobnych. Z tego zdaje się wyrasta patriotyzm lokalny i regionalny, a w dalszej kolejności ruch regionalizmu³⁸ (Omelaniuk, 1994; Omelaniuk, 2002). Jego charakterystyczną cechą jest zarówno silny, jak i pozytywny związek mentalny i organiczny mieszkańców z ziemią, na której żyją i dzięki której żyją. Ruch ten przypisuje ważną rolę czasopiśmiennictwu regionalistycznemu (Omelaniuk, 2001, s. 15–22)³⁹.

Typy czasopism regionalistycznych

Współczesne czasopiśmiennictwo o cechach regionalistycznych charakteryzuje się zróżnicowanym kręgiem podmiotów wydawniczych. Są wśród nich: fundacje, stowarzy-

³⁸ Regionalizm można bowiem traktować w kategoriach idei bądź ideologii, która jest „wyrazem emancypacyjnych dążeń i aspiracji regionów (ziem) o historycznie ukształtowanych odrębnościach etniczno-kulturowych”. Cyt. za: E. Chudziński, *Między regionalizmem a lokalizmem. Uwagi o tożsamości mediów*, op. cit., s. 99. Tradycje polskiego społeczno-kulturalnego ruchu regionalnego (regionalistycznego) podtrzymuje współcześnie między innymi Ruch Stowarzyszeń Regionalnych Rzeczypospolitej Polskiej (RSR RP), ogólnopolski związek stowarzyszeń działający od 2002 roku. Jego poprzednikiem była Rada Krajowa Regionalnych Towarzystw Kultury, która powstała na fali przemian społeczno-politycznych 1981 roku. RSR RP stawia przed sobą następujące główne cele: „rozwijanie idei regionalizmu w ścisłym powiązaniu z kształtowaniem i utrwalaniem tożsamości narodowej, wspomaganie działalności stowarzyszeń regionalnych oraz zwiększanie ich roli w kreowaniu życia społecznego, szerzenie idei służby społecznej na rzecz ochrony dziedzictwa narodowego”. Cyt. za: <http://www.wtk.poznan.pl/www2/rsr/inne.html> (12.11.2012).

³⁹ Edward Chudziński, wspominając o roli inteligencji w rozwoju regionalizmu w okresie zaborów i międzywojennym, konstatuje: „Prasa prowincjonalna odegrała ważną rolę w kształtowaniu świadomości regionalistycznej społeczeństwa polskiego we wszystkich trzech zaborach. Koncentrując się na faktach i wydarzeniach, zarówno współczesnych, jak i z przeszłości, związanych z określonym terytorium, utrwalała poczucie więzi między jego mieszkańcami, zapoznawała ich z historią i tradycją regionu, jego walorami i wartościami” (*Inteligencja w ruchu regionalistycznym (do 1939 roku)*, „Małopolska” 2000, tom II, s. 25–26). O roli ruchu regionalnego w inicjowaniu czasopiśmiennictwa regionalnego w latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych XX wieku pisał Marian Gierula (*Polska prasa lokalna 1989–2000. Typologia i społeczne funkcjonowanie*, Katowice 2005, s. 50–51). O wartości poznawczej prasy regionalnej wypowiadał się Mieczysław Adamczyk (*Prasa regionalna i jej wartości poznawcze*, „Informator Krajowego Ośrodka Dokumentacji Regionalnych Towarzystw Kultury” 1993, nr 9, s. 49–53).

szenia, osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego, stowarzyszenia jednostek samorządu terytorialnego, związki międzygminne, jednostki organizacyjne samorządu terytorialnego, organizacje samorządu gospodarczego, organizacyjne jednostki państwowe, prywatne podmioty gospodarcze. Ważne miejsce wśród wydawców dzisiejszych periodyków regionalistycznych zajmują w szczególności stowarzyszenia społeczno-kulturalne, stowarzyszenia o charakterze naukowym oraz turystyczno-krajoznawczym.

Zróznicowany jest również obszar rozpowszechniania periodyków regionalistycznych. Właściwie możemy wśród nich wyodrębnić trzy charakterystyczne grupy. Na pierwszą grupę składają się czasopisma kolportowane w gminie, mieście czy powiecie, określane jako lokalne czasopisma regionalistyczne. Następną kategorię stanowią mikroregionalne (subregionalne) czasopisma regionalistyczne, które przekraczają obszar powiatu, obejmując zwykle kilka sąsiednich powiatów. Wreszcie możemy mówić o czasopismach regionalistycznych, których obszarem rozpowszechniania jest konkretny region geograficzno-historyczny, ukształtowany w toku wielu zmian i przeobrażeń terytorialnych, administracyjnych, społeczno-środowiskowych, gospodarczych, kulturowych, politycznych, zachodzących w toku jego skomplikowanych dziejów. W ten sposób powstał obszar cechujący się własną specyfiką historyczną, przyrodniczą, społeczną, cywilizacyjno-kulturową, która umożliwia jego stosunkowo wyraźne wyodrębnienie od sąsiadujących z nim terytoriów.

Inną zewnętrzną cechą charakterystyczną dzisiejszego czasopiśmiennictwa regionalistycznego jest niewielki nakład – zwykle od kilkudziesięciu do kilkuset egzemplarzy. Rzadko nakład jednorazowy przekracza tysiąc bądź więcej egzemplarzy⁴⁰.

Czasopisma regionalistyczne mają na ogół niewielką częstotliwość. Przeważnie ukazują się jako kwartalnik, półrocznik czy rocznik, rzadziej miesięcznik czy dwumiesięcznik. Miesięczniki, dwumiesięczniki i kwartalniki mieszczą się zwykle w formule programowo-tematycznej uniwersalnego czasopiśmiennictwa regionalistycznego o popularnym społeczno-kulturalnym charakterze. Natomiast roczniki i półroczniki na ogół możemy zaliczyć do czasopism regionalistycznych o charakterze naukowym bądź popularnonaukowym.

Różnicuje rynek czasopism regionalistycznych także ich zakres tematyczny. Wyodrębnimy bowiem wśród periodyków regionalistycznych przynajmniej dwie charakterystyczne grupy rodzajowe, a mianowicie czasopisma uniwersalne (popularne regionalistyczne czasopisma ogólnoinformacyjne) oraz czasopisma wyspecjalizowane (naukowe i popularnonaukowe specjalistyczne czasopisma regionalistyczne).

Do grupy uniwersalnych czasopism regionalistycznych zaliczymy periodyki, które charakteryzują się stosunkowo pojemnym zakresem zainteresowania. Jednak chociaż mają one względnie wszechstronny obszar tematyczny, to jednak mieści się on w kręgu zainteresowań szeroko rozumianego regionalizmu (historia, tradycja, współczesność, kultura, gospodarka, społeczeństwo, środowisko naturalne), a treść tych periodyków ce-

⁴⁰ Na przykład w Małopolsce, jak podają Władysław Marek Kolasa oraz Artur Paszko, cechą tamtejszych czasopism regionalistycznych jest „stosunkowo niski nakład oscylujący w przedziale pomiędzy 200 a 6000 egz. (statystycznie najczęściej 500–600 egz.)”. W. M. Kolasa, A. Paszko, *Małopolskie media lokalne i regionalne w świetle analiz statystycznych*, w: *Polskie media lokalne na przełomie XX i XXI wieku*, pod red. J. Jarowieckiego, A. Paszko, W. M. Kolasy, Kraków 2007, s. 244.

chuje się specyficznym charakterem motywów, sposobów narracji, artykulacji celów i zadań (patriotyzm lokalny, edukacja i wychowanie, sentymentalizm, nostalgia, poczucie wspólnoty, przywiązania do regionu, zakorzenienia w „małej ojczyźnie”, szacunek dla tradycji kulturowej regionu, wrażliwość społeczna). Charakterystycznym atrybutem zawartości tych czasopism jest homogenizacja treści, której istotą jest mieszanie i zestawianie elementów wyższego i niższego poziomu kultury. Zjawisko to przejawia się w zasadniczych trzech formach, mianowicie homogenizacji upraszczającej (przetwarza zawartość w celu ułatwienia odbioru trudnych i złożonych treści – jej pejoratywnym rezultatem może być prymitywizacja, stereotypizacja, generalizacja, wulgaryzacja), immanentnej (polega na włączaniu do elementów kultury wyższego poziomu składników zdolnych przyciągnąć szeroką publiczność) oraz mechanicznej (zestawia ze sobą treści z różnych poziomów kultury) (Kłoskowska, 2005, s. 335–336; Kłoskowska, 1963). W konsekwencji tych uwarunkowań tematyczno-redakcyjnych regionalistyczne czasopisma uniwersalne są kierowane potencjalnie do szerokiego kręgu odbiorców.

W obręb czasopism regionalistycznych o wyspecjalizowanym charakterze wchodzi takie periodyki, których zakres tematyczny jest znacząco ograniczony. Zwykle zamyka się bowiem w obszarze zagadnień stosunkowo ściśle związanych z treścią bezpośrednio zainteresowania podmiotu wydawniczego, który jest na ogół wąsko wyspecjalizowany przedmiotowo (archeologia, archiwistyka, bibliotekoznawstwo, ekologia, genealogia, gospodarka regionalna, historia regionalna, muzealnictwo, rolnictwo, rekreacja, turystyka, zabytki). W związku z tym mniejszy jest znacznie krąg odbiorców czasopism tego typu.

Pod względem sposobu kształtowania treści wśród periodyków regionalistycznych wyodrębniły czasopisma naukowe (zwykle tematycznie sprofilowane o ograniczonym zakresie zainteresowania), popularnonaukowe oraz popularne (na ogół znajdują się one w kategorii czasopism uniwersalnych, których cechą jest stosunkowo wszechstronny obszar zainteresowania, jak i przystępna forma prezentacji treści).

Wyznacznikiem regionalistycznych czasopism naukowych jest zarówno specyficzna naukowa treść przekazu (naukowo sformułowany temat oraz zakres tematyczny), jak i odpowiadająca jej narracja naukowa (naukowy sposób ujęcia tematu, operujący zarówno terminologią, jak i metodologią naukową). Do naukowych czasopism regionalistycznych możemy zaliczyć prasę tzw. społecznego ruchu naukowego, edytowaną przez organizacje pozarządowe (głównie stowarzyszenia i fundacje o charakterze naukowym) (Gruszecka, 2008, s. 253–280; Kolasa, 2004, s. 113–144; Wrona, 2007, s. 163–170), jak również wydawaną przez inne podmioty (państwowe bądź niepaństwowe szkoły wyższe, instytucje państwowe oraz samorządowe, np. archiwa, biblioteki, muzea, ośrodki kultury, a także poszczególne jednostki samorządu terytorialnego) (*Czasopisma*, 2010)⁴¹.

Regionalistyczne czasopisma popularnonaukowe⁴² natomiast wykazują tendencję raczej wykorzystywania dorobku nauki w danych dziedzinach wiedzy oraz zmierzają do jej

⁴¹ O wyspecjalizowanym regionalnym czasopiśmiennictwie historycznym w Polsce powojennej pisała na przykład Barbara Wachowska, *Regionalne czasopiśmiennictwo historyczne w Polsce Ludowej (1945–1975)*, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej” 1978, nr 3. Jednak nigdzie nie zdefiniowała używanego przez siebie pojęcia „czasopismo regionalne”.

⁴² Kategorią regionalistycznych czasopism popularnonaukowych posługiwał się również Włodzimierz Chorążki (*Polskie media lokalne i sublokalne 1989–1999*, „Zeszyty Prasoznawcze” 1999, nr 1–2, s. 59).

popularyzacji, czyli ujmują złożone treści i formy naukowe w kategoriach bardziej społecznie przystępnych, łączących narrację naukową z potrzebą upowszechniania wiedzy.

Typ popularnego czasopiśmiennictwa regionalistycznego, wykazując także zainteresowanie osiągnięciami nauki oraz zmierną do ich popularyzacji, ma jednak stosunkowo duży krąg obszarów tematycznych, którymi się zajmuje. Następną jego cechą charakterystyczną jest typowy dla przeciętnego człowieka sposób ujęcia wieloaspektowej i skomplikowanej rzeczywistości, wydarzeń, zjawisk i procesów zarówno historycznych, jak i współczesnych. Dlatego w tej kategorii periodyków regionalistycznych znajdują się czasopisma określające siebie jako regionalne, społeczno-kulturalne, kulturalno-oświatowe, kulturalno-edukacyjne, literackie, turystyczno-krajoznawcze, których wyróżnikiem jest obok homogenizacji treści również emocjonalne zaangażowanie w opisywaną tematykę oraz poczucie ważnej misji społecznej.

Bibliografia

- „Kwartalnik Wrzesiński” 1998, nr 1.
- „Szkice Koźmińskie” 1988, nr 1.
- Adamczyk M. (1993), *Prasa regionalna i jej wartości poznawcze*, „Informator Krajowego Ośrodka Dokumentacji Regionalnych Towarzystw Kultury”, nr 9.
- Anculewicz Z. (2004), *Prasa lokalna i sublokalna Warmii i Mazur i jej rola w kształtowaniu postaw proobywatelskich po roku 1989*, „Echa Przeszłości”, t. 5.
- Bajka Z. (1976), *Czytelnictwo prasy w Polsce Ludowej*, Kraków.
- Balcerowicz B. J. (1998), *O niektórych aspektach regionalizmu, mediach regionalnych i lokalnych, a demokracji na szczeblu lokalnym*, w: *Media regionalne i lokalne a demokracja na szczeblu lokalnym*, pod red. W. Furmana, K. Wolnego, Rzeszów–Kielce.
- Bondyra K. (1998), *Kapitał społeczny regionu*, w: *Jaka Europa? Regionalizacja a integracja*, pod red. P. Buczkowskiego, K. Bondyra, P. Śliwy, Poznań.
- Brenz A. (1996), *Wielkopolska jako region etnograficzny*, Poznań.
- Browarny W. (2003), *Projekty lokalnej tożsamości w czasopismach kulturalnych po 1989 roku*, w: *Media lokalne w świecie wolności i ograniczeń*, pod red. I. Borkowskiego, A. Woźnego, Wrocław.
- Brzezińska W. (1999), *W poszukiwaniu korzeni kulturowych*, w: *Edukacja regionalna. Dziedzictwo kulturowe w zreformowanej szkole*, pod red. S. Bednarka, Wrocław.
- Buksiński T. (2011), *Mass media i internet w sferach publicznych*, w: *Język. Rozumienie. Komunikacja*, pod red. M. Domaradzkiego, E. Kulczyckiego, M. Wendlanda, Poznań.
- Buksiński T. (2011), *Publiczne sfery i religie*, Poznań.
- Buksiński T. (1999), *Sfera publiczna*, w: *Humanistyka i pleć*, pod red. E. Pakszys, W. Hellera, Poznań.
- Bystróż J. S. (1947), *Kultura ludowa*, Warszawa.
- Chelmińska M. (1992), *Podział ról w polityce kulturalnej i szczególne zadania samorządów lokalnych. Charakterystyka rozwiązań zachodnioeuropejskich*, Warszawa.
- Chelmińska M. (1994), *Regiony w perspektywie europejskiej*, w: *Regiony kulturowe a nowa regionalizacja kraju*, pod red. J. Damrosza, M. Konopki, Ciecchanów.
- Chmielewski A. (2001), *Społeczeństwo otwarte czy wspólnota?*, Wrocław.
- Chodubski A. (2011), „Czasopis” wobec własnej kultury i tożsamości, „Media dawne i współczesne”, nr 1.
- Chojnicki Z., Czyż T. (1992), *Region – regionalizacja – regionalizm*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, nr 2.

- Chojnicki Z. (1996), *Region w ujęciu geograficzno-systemowym*, w: *Podstawy regionalizacji geograficznej*, pod red. T. Czyż, Poznań.
- Chorażki W. (2005), *Media regionalistyczne, regionalne i lokalne w edukacji społeczności lokalnej na przełomie XX i XXI wieku*, „Zeszyty Archiwum Ziemi Sanockiej”, nr 5.
- Chorażki W. (1999), *Polskie media lokalne i sublokalne 1989–1999*, „Zeszyty Prasoznawcze”, nr 1–2.
- Chorażki W. (2001), *Prasa regionalistyczna w okresie transformacji*, w: *Regionalizm – lokalizm – media*, pod red. E. Chudzińskiego, Bochnia–Warszawa.
- Chudziński E. (2000), *Inteligencja w ruchu regionalistycznym (do 1939 roku)*, „Małopolska”, t. II.
- Chudziński E. (2007), *Między regionalizmem a lokalizmem. Uwagi o tożsamości mediów*, w: *Polskie media lokalne na przełomie XX i XXI wieku*, pod red. J. Jarowieckiego, A. Paszko, W. M. Kolasy, Kraków.
- Chudziński E. (2007), *Prasa regionalna i regionalistyczna*, w: *Słownik wiedzy o mediach*, pod red. E. Chudzińskiego, Warszawa–Bielsko-Biała.
- Chudziński E. (2010), *Regionalizm – idea – realizacje – instytucje*, Warszawa.
- Chudziński E. (2008), *Regionalizm. Kultura. Media. Studia i szkice*, Bochnia–Kraków.
- Chudziński E., *Regionalne i lokalne środki przekazu. Kontekst międzynarodowy i krajowy*, pod red. J. W. Adamowskiego, K. Wolnego-Zmorzyńskiego, Warszawa 2007.
- Chudziński E. (2001), *Wprowadzenie*, w: *Regionalizm – lokalizm – media*, Bochnia.
- Czasopisma naukowe bibliotek, archiwów, muzeów. Tradycje – role – perspektywy* (2010), pod red. A. Królczyk, Kórnik.
- Czerwiński J. (1990), *O geograficznym pojmowaniu regionu*, w: *Regionalizm polski (przeszłość i terażniejszość)*, Ciechanów.
- Kondracki J. (2009), *Geografia regionalna Polski*, Warszawa.
- Damrosz J. (1987), *Region i regionalizm. Studium interdyscyplinarne*, Warszawa.
- Dąbrowski S. (1990), *Regionalizm z perspektywy historycznej*, w: *Regionalizm polski (przeszłość i terażniejszość)*, pod red. A. J. Omelaniuka, Ciechanów.
- Dworecki Z. (1999), *Rola, znaczenie i dorobek „Rocznika Nadnoteckiego” w badaniach regionalnych historii XIX i XX wieku*, „Rocznik Nadnotecki”, t. XXX.
- Dyczewski L. (1993), *Kultura polska w procesie przemian*, Lublin.
- Dzieje Wielkopolski* (1969), pod red. J. Topolskiego, t. I, Poznań.
- Dziki S., Chorażki W. (2000), *Media lokalne i regionalne*, w: *Dziennikarstwo i świat mediów*, pod red. Z. Bauera, E. Chudzińskiego, Kraków.
- Elżanowski M. (1990), *Region jako kategoria prawna*, w: *Regionalizm polski (przeszłość i terażniejszość)*, Ciechanów.
- Encyklopedia wiedzy o prasie* (1976), pod red. J. Maślanki, Wrocław.
- Flankowska J. (2001), *Lokalne i regionalne środki przekazu w procesie demokratyzacji społeczeństw Europy Środkowej i Wschodniej. Sprawozdanie z konferencji*, „Studia Medioznawcze”, nr 1.
- Fukuyama F. (1997), *Zaufanie: kapitał społeczny a droga do dobrobytu*, Warszawa–Wrocław.
- Gierula M. (2005), *Polska prasa lokalna 1989–2000. Typologia i społeczne funkcjonowanie*, Katowice.
- Gierula M. (2007), *Znaczenie mediów lokalnych w życiu społeczności lokalnych*, w: *Polskie media lokalne na przełomie XX i XXI wieku*, pod red. J. Jarowieckiego, A. Paszko, W. M. Kolasy, Kraków.
- Glensk J. (1981), *Prasa regionalna a świadomość społeczna*, „Opole”, nr 6.
- Golemo K., Paleczny T., Więcek E. (2006), *Wzory wielokulturowości we współczesnym świecie*, Kraków.
- Gomolec L. (1986), *Regionalizm wielkopolski*, „Kronika Wielkopolski”, nr 3.

- Gorzela G. (1993), *Regionalizm i regionalizacja w Polsce na tle europejskim*, w: *Czy Polska będzie państwem regionalnym?*, pod red. G. Gorzelaka, B. Jałowickiego, Warszawa.
- Gruszecka H. (2008), *Działalność wydawnicza braci Pomarańskich – „Kronika Powiatu Zamojskiego”, „Tekę Zamojską” jako czasopismo naukowe regionalne (1918–1939)*, „Rocznik Historii Prasy Polskiej”, t. XI, z. 1–2.
- Habermas J. (2005), *Faktyczność i obowiązywanie*, Warszawa.
- Habermas J. (2007), *Strukturalne przeobrażenia sfery publicznej*, Warszawa.
- Hajduk-Nijakowska J. (2012), *Kulturowy kontekst komunikowania*, w: *Komunikologia. Teoria i praktyka komunikacji*, t. 3, pod red. E. Kulczyckiego, M. Wendlanda, Poznań.
- Hajduk-Nijakowska J. (2010), *Proces odbioru przekazów medialnych jako czynność kulturowo usytuowana*, w: *Kultura medialnie zapośredniczona. Badania nad mediami w optyce kulturoznawczej*, pod red. W. Chyły, M. Kamińskiej, P. Kędziory, M. Kosińskiej, Poznań.
- Hall S. (1987), *Kodowanie i dekodowanie*, „Przekazy i Opinie”, nr 47–48.
- Herzfeld M. (2004), *Antropologia. Praktykowanie teorii w kulturze i społeczeństwie*, Kraków.
<http://www.wtk.poznan.pl/www2/rsr/inne.html>, 12.11.2012.
- Jałowicki B. (1992), *Kwestia regionalna*, „Studia Socjologiczne”, nr 1–2.
- Jarowiecki J. (2011), *Prasa wydawana w Krakowie – przedmiotem badań nad prasą lokalną*, „Rocznik Historii Prasy Polskiej”, z. 1–2.
- Jeleniewski M. K. (2012), *Życie społeczno-polityczne XX-lecia międzywojennego w świetle polskiej prasy w Bydgoszczy*, Bydgoszcz.
- Jeżewski J. (2005), *Regionalizm*, w: *Prawniczy słownik wyrazów trudnych*, pod red. J. Bocia, Wrocław.
- Kalisiak-Mędelska M. (2010), *Kapitał intelektualny – wybrane narzędzia pomiaru*, „Biblioteka Regionalisty”, nr 10.
- Karta regionalizmu polskiego uchwalona 25 września 1994 roku na V Kongresie Regionalnych Towarzystw Kultury we Wrocławiu oraz Deklaracja programowa regionalistów polskich 2006.*
- Kasprzyk D. (2008), *Regionalizm płocki w II Rzeczypospolitej*, Płock.
- Kasprzyk D. (2010), *Rola prasy prowincjonalnej w krzewieniu idei regionalizmu (na przykładzie gazet i czasopism płockich)*, w: *Komunikowanie i komunikacja w dwudziestoleciu międzywojennym*, pod red. K. Stępnika, M. Rajewskiego, Lublin.
- Katalog Mediów Polskich 1999/2000* (2000), Kraków.
- Keating M. (1998), *The New Regionalism in Western Europe*, Cheltenham.
- Kłóskowska A. (1963), *Homogenizacja kultury masowej a poziomy kultury*, „Kultura i Społeczeństwo”, nr 2.
- Kłóskowska A. (1983), *Kultura masowa. Krytyka i obrona*, Warszawa.
- Kłóskowska A. (2005), *Kultura masowa. Krytyka i obrona*, Warszawa.
- Kociszewski A. (2002), *Regionalizm mazowiecki*, „Studia Regionalne i Lokalne”, nr 1.
- Kolasa W. M. (2004), *Krakowskie czasopiśmiennictwo naukowe 1945–2000 – rozwój i stan współczesny*, „Rocznik Historii Prasy Polskiej”, t. VII, z. 1.
- Kolasa W. M., Paszko A. (2007), *Małopolskie media lokalne i regionalne w świetle analiz statystycznych*, w: *Polskie media lokalne na przełomie XX i XXI wieku*, pod red. J. Jarowieckiego, A. Paszko, W. M. Kolasy, Kraków.
- Konieczka-Śliwińska D. (2011), *Edukacyjny nurt regionalizmu historycznego w Polsce po 1918 roku. Konteksty – koncepcje programowe – realia*, Poznań.
- Konieczka-Śliwińska D. (2010), *Region i regionalizm w badaniach historycznych*, w: *„Duża i mała ojczyzna” w świadomości historycznej, źródłach i edukacji*, pod red. B. Burdy, M. Szymczak, Zielona Góra.

- Konieczka-Śliwińska D. (2010), *Regionalizm w edukacji historycznej. Między teorią i praktyką szkolną*, w: *Teoretyczne podstawy edukacji regionalnej*, pod red. E. Szkurląt, Łódź.
- Konieczka-Śliwińska D. (2010), *Regionalizm w szkolnej edukacji historycznej w okresie międzywojennym i w latach 1989–2009*, w: *Dwa dwudziestolecia Rzeczypospolitej. Oświata – religia – kultura i społeczeństwo. Próba bilansu*, pod red. M. Fica, L. Krzyżanowskiego, M. Skrzypka, Katowice.
- Konieczka-Śliwińska D. (2010), *Regionalizm w wychowaniu. Przegląd głównych koncepcji wychowawczych XX wieku*, „Przegląd Wielkopolski”, nr 1.
- Konwencja Ramowa Rady Europy o Ochronie Mniejszości Narodowych, sporządzona w Strasburgu dnia 1 lutego 1995 r.*, Dz. U. 2002, Nr 22 poz. 209.
- Konwencja UNESCO w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego, sporządzona w Paryżu dnia 20 października 2005 roku*, Dz. U. 2007, Nr 215 poz. 1585.
- Koralewicz J., Ziółkowski M. (2003), *Mentalność Polaków. Sposoby myślenia o polityce, gospodarce i życiu społecznym 1988–2000*, Warszawa.
- Kosman M. (2000), *Pojęcie regionu w przemianach cywilizacyjnych. Z rozważań nad Wielkopolską*, w: *Prasa regionalna w Wielkopolsce*, pod red. M. Kosmana, Poznań.
- Kossak J. (1988), *Tradycja w polskiej kulturze współczesnej*, Warszawa.
- Kowalczyk R. (2008), *Integracyjna i dezintegracyjna rola prasy lokalnej*, w: *Zderzenie czy dialog państw narodowych w Europie*, pod red. J. Sobczaka, A. W. Mikołajczaka przy udziale B. Hordeckiego, Poznań.
- Kowalczyk R. (2007), *Prasa lokalna w perspektywie zmiany społecznej*, w: *Polskie media lokalne na przełomie XX i XXI wieku*, pod red. J. Jarowieckiego, A. Paszko, W. M. Kolasy, Kraków.
- Kowalczyk R. (2003), *Prasa lokalna w systemie komunikowania społecznego*, Poznań.
- Kowalczyk R. (2011), *Rynek współczesnych mediów lokalnych w Wielkopolsce. Studium medioznawczo-politologiczne*, Poznań.
- Kowalczyk R. (2009), *Zadania mediów lokalnych w społeczeństwie obywatelskim*, w: *Media dawne i współczesne*, t. 4, pod red. B. Kosmanowej, Poznań.
- Krzysztofek K., *Kulturowe ścieżki globalizacji*, w: *Oblicza procesów globalizacji*, pod red. M. Pietrasia, Lublin 2002.
- Kucała M. (1994), *Twoja mowa cię zdradza. Regionalizmy i dialektyzmy języka polskiego*, Kraków.
- Kunda B. S. (1987), *Rola prasy regionalnej w integracji społeczeństwa*, „Zeszyty Prasoznawcze”, nr 1.
- Kwaśniewski K. (1987), *Integracja społeczności regionalnej. Śląsk Opolski*, Opole.
- Kwaśniewski K. (1990), *Problemy regionalizmu polskiego*, w: *Regionalizm polski (przeszłość i teraźniejszość)*, Ciechanów.
- Kwaśniewski K. (1986), *Regionalizm*, Poznań.
- Kwiatkowski P. (1984), *Ideologia regionalizmu w Polsce międzywojennej*, „Kultura i Społeczeństwo”, nr 4.
- Kwilecki A. (1992), *Region i badania regionalne w perspektywie socjologii*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, nr 2.
- Lachendro J. (2005), *Wykaz czasopism wydawanych w województwie krakowskim w latach 1918–1939 przydatnych w badaniach regionalnych*, „Małopolska”, nr 7.
- Leksykon politologii* (1996), pod red. A. Antoszewskiego, R. Herbuta, Wrocław.
- Leszczyński M. (2010), *Kapitał ludzki jako zasób regionalny*, „Biblioteka Regionalisty”, nr 10.
- Lorini G. (2010), *Ontologia społeczna Czesława Znamierowskiego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, nr 4.
- Lowenstein B. (1999), *Wspólnota społeczna, uczestnictwo lokalne*, Warszawa.

- Masłowski W. (1972), *Typologia i poczytność wojewódzkich czasopism regionalnych*, „Zeszyty Prasoznawcze”, nr 4.
- Media lokalne a demokracja lokalna* (2005), pod red. J. Chłopeckiego, R. Polaka, Rzeszów.
- Media lokalne w przeciwdziałaniu dyskryminacji rasowej i etnicznej* (2007), pod red. S. Zgliszczyńskiego, Warszawa.
- Media w procesie kształtowania wspólnot lokalnych* (2009), pod red. D. Detka, Kielce.
- Media w procesie kształtowania wspólnot lokalnych* (2010), pod red. I. Sinkiewicz, M. Niewczas-Sochackiej, Kielce.
- Michalczyk S. (2007), *Media lokalne w budowaniu tożsamości lokalnej. Aspekty teoretyczne*, w: *Prasa lokalna Dolnego Śląska*, pod red. J. Jarowieckiego, G. Niecia, Wrocław.
- Mielczarek T. (2008), *Czasopisma społeczno-kulturalne lat osiemdziesiątych XX wieku*, „Rocznik Historii Prasy Polskiej”, t. XI, z. 1–2.
- Międzygeneracyjna transmisja dziedzictwa kulturowego* (2003), pod red. J. Nikitorowicz, J. Halickiego, J. Muszyńskiej, Białystok.
- Mikułowski-Pomorski J. (2005), *Kultura wobec społecznej transformacji*, Kraków.
- Mikułowski-Pomorski J. (1990), *Prasa lokalna jako czynnik kształtowania się więzi lokalnych*, Rzeszów.
- Nawrocki S. (1995), *Archiwistyka i regionalistyka*, Poznań.
- Neoregionalismo* (1998), pod red. P. Perulli, Torino.
- Obraz życia i kultury mieszkańców regionu utrwalony w słownictwie gwarowym i regionalnym* (2003), pod red. H. Sędziaka, Łomża.
- Omelaniuk A. J. (1994), *Regionalizm polski u progu XXI wieku*, Wrocław–Ciechanów.
- Omelaniuk A. J. (2002), *Regionalizm w Polsce na przełomie tysiącleci*, Wrocław–Gorzów Wlkp.
- Omelaniuk A. J. (1999), *Regionalizm współczesny – jego znaczenie i rola w procesie oddziaływania na młodzież u progu XXI wieku*, w: *Edukacja regionalna. Dziedzictwo kulturowe w zreformowanej szkole*, pod red. S. Bednarka, Wrocław.
- Omelaniuk A. J. (2001), *Współczesny regionalizm a media*, w: *Regionalizm, lokalizm, media*, Bochnia.
- Państwo, samorząd i społeczności lokalne* (2005), pod red. K. Bondyry, M. Szczepańskiego, P. Śliwy, Poznań.
- Parysek J., Stryjakiewicz T. (2008), *Region społeczno-ekonomiczny i rozwój regionalny*, Poznań.
- Patkowski A. (1932), *Program i zadania czasopism regionalnych*, „Polska Oświata Pozaszkolna”, nr 1.
- Petrykowski P. (2003), *Edukacja regionalna. Problemy podstawowe i otwarte*, Toruń.
- Pilch T. (2004), *Środowisko lokalne – struktura, funkcje, przemiany*, w: *Pedagogika społeczna*, pod red. T. Pilcha, I. Lepalczyk, Warszawa–Kraków.
- Piotrowicz A. (1991), *Typy regionalizmów leksykalnych*, Poznań.
- Piwovarczyk M., *Rola prasy regionalnej w kształtowaniu środowiska lokalnego w Wielkopolsce w Drugiej Rzeczypospolitej (wybrane przykłady)* (2008), w: *Komunikacja społeczna w świecie realnym*, pod red. M. Baryluk, M. Wawrzak-Chodaczek, Toruń.
- Prasa regionalna jako źródło do badań historycznych okresu XIX i XX wieku* (2011), pod red. J. Nowosielskiej-Sobel, G. Strauchold, T. Ślepówrońskiego, Wrocław.
- Prasa regionalna w 40-leciu Polski Ludowej* (1987), pod red. M. Adameczyka, Kielce.
- Program regionalizmu polskiego* (1926), „Polska Oświata Pozaszkolna”, nr 4–5.
- Program regionalizmu polskiego* (1926), „Ziemia”, nr 13/14.
- Putnam R. D. (2008), *Samotna gra w kręgle*, Warszawa.

- Radziewanowski Z. (2005), *O niektórych problemach regionalizmu i ekologii w architekturze i urbanistyce*, Kraków.
- Region, regionalizm – pojęcia i rzeczywistość* (1993), pod red. K. Handke, Warszawa.
- Regionalizm jako folklorizm, ruch społeczny i formuła ideologiczno-polityczna* (1993), pod red. M. Latoszka, Gdańsk.
- Regionalizm polski (przeszłość i teraźniejszość)* (1990), pod red. S. Dąbrowskiego i in., Ciechanów.
- Regionalizm polski w Europie XXI wieku* (2007), „Kwartalnik Towarzystwa Uniwersytetów Ludowych. Polski Uniwersytet Ludowy”, nr 1.
- Regionalna prasa polska na Górnym Śląsku w latach 1845–1996* (1999), pod red. J. Gołębiowskiej, M. Kaganiec, Katowice.
- Reykowski J. (1995), *Kolektywny system znaczeń*, „Koloquia Psychologiczne”, nr 5.
- Rezolucja IX Kongresu Regionalistów Polskich* (2010), Kielce.
- Roguska A. (2012), *Media globalne – media lokalne. Zagadnienia z obszaru pedagogiki medialnej i edukacji regionalnej*, Kraków.
- Różga R. (1990), *Region jako kategoria badań w naukach ekonomicznych*, w: *Regionalizm polski (przeszłość i teraźniejszość)*, Ciechanów.
- Rusiński W. (1978), *Regionalizm – historia – gospodarka*, „Kronika Wielkopolski”, nr 1.
- Sagan I. (2004), *Współczesne studia regionalne – teoria i metodologia, a także praktyka*, „Studia Regionalne i Lokalne”, nr 2.
- Samsonowicz H. (1998), *O większej i malej Ojczyźnie*, w: *Tożsamość narodowa a ruch regionalny w Polsce*, pod red. A. Kociszewskiego, A. J. Omelaniuka, K. Orzechowskiego, Ciechanów.
- Samsonowicz H. (1998), *O większej i malej Ojczyźnie*, w: *Tożsamość narodowa a ruch regionalny w Polsce*, pod red. A. Kociszewskiego, A. J. Omelaniuka, K. Orzechowskiego, Ciechanów.
- Searle J. R. (1995), *The Construction of Social Reality*, Allen Lane, London.
- Sierocińska K. (2011), *Kapitał społeczny. Definiowanie, pomiar i typy*, „Studia Ekonomiczne”, nr 1.
- Simonides D. (1999), *Więź regionalna a „mała ojczyzna”*, „Studia Etnologiczne i Antropologiczne”, t. 2.
- Skorowski H. (2010), *Aksjologiczny wymiar regionalizmu*, w: *Teoretyczne podstawy edukacji regionalnej*, pod red. E. Szkurląt, Łódź.
- Skorowski H. (2006), *Europa regionu. Regionalizm jako kategoria aksjologiczna*, Warszawa–Krosno.
- Skorowski H., *Regionalizm czynnikiem dynamizmu współczesnego państwa*, tekst wygłoszony podczas Mazowieckiego Sejmiku Kultury, Warszawa 16 czerwca 2011.
- Słownik terminologii medialnej* (2006), pod red. W. Pisarka, Kraków.
- Słownik wiedzy o mediach* (2007), pod red. E. Chudzińskiego, Warszawa–Bielsko-Biała.
- Sługocki J. (1990), *Zagadnienia regionalizmu i tożsamości regionalnej*, Bydgoszcz.
- Smolak M. (2007), *Czesław Znamierowski. W poszukiwaniu sprawnego państwa*, Poznań.
- Sobisiak W. (1985), *Uwagi o leszczyńskim regionie kulturowym*, „Rocznik Leszczyński”, t. VII.
- Sowa K. Z. (1988), *Wstęp do socjologicznej teorii zrzeseń*, Warszawa.
- Strategia rozwoju kapitału społecznego*, Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Warszawa, 1 czerwca 2012 r.
- Strzeszewski Cz. (1985), *Katolicka nauka społeczna*, Warszawa.
- Szczański M. S. (1999), *Tożsamość regionalna – w kręgu pojęć podstawowych i metodologii badań*, w: *Badania nad tożsamością regionalną. Stan i potrzeby*, pod red. A. Matczaka, Łódź–Ciechanów.
- Sztompka P. (2007), *Socjologia*, Kraków.
- Sztompka P. (2007), *Zaufanie. Fundament społeczeństwa*, Kraków.

- Szul R. (2012), *Regionalizm. Refleksje na temat ewolucji idei i praktyki regionalizmu w Europie, w: Region i regionalizm w socjologii i politologii*, pod red. A. Pawłowskiej, Z. Rykiela, Rzeszów.
- Tönnies F. (1975), *Wspólnota i społeczeństwo jako typy więzi międzyludzkich*, w: *Elementy teorii socjologicznych*, pod red. W. Derczyńskiego, A. Jasińskiej-Kania, J. Szackiego, Warszawa.
- Tönnies F. (2008), *Wspólnota i stowarzyszenie*, Warszawa.
- Topolski J. (1969), *Wstęp*, w: *Dzieje Wielkopolski*, t. 1, pod red. J. Topolskiego, Poznań.
- Turowski J. (1998), *Regiony – regionalizm – lokalizm*, w: *Czym jest regionalizm?*, pod red. S. Bednarka, Wrocław–Ciechanów.
- Tyszka A. (2010), *Zmiana paradygmatu*, „Świętokrzyskie”, nr 2 (6).
- Ustawa o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym z dnia 6 stycznia 2005 roku*, Dz. U. 2005, Nr 17, poz. 141.
- Wachowska B. (1978), *Regionalne czasopiśmiennictwo historyczne w Polsce Ludowej (1945–1975)*, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej”, nr 3.
- Wasilewski K. (2012), *Rola prasy lokalnej w procesie budowania tożsamości „małych ojczyzn” na przykładzie Ziemi Lubuskiej 1945–1999*, w: *Komunikologia. Teoria i praktyka komunikacji*, t. 3, pod red. E. Kulczyckiego, M. Wendlanda, Poznań.
- Waszkiewicz J. (2002), *Od komunikacji do wspólnoty*, Wrocław.
- Wendland M. (2011a), *Konstruktywizm komunikacyjny*, Poznań.
- Wendland M. (2011b), *Perspektywa konstruktywistyczna jako filozoficzna podstawa rozważań nad komunikacją*, „Kultura i Edukacja”, nr 4.
- Wrona G. (2007), *Wrocławskie czasopisma społecznego ruchu naukowego w latach 1945–2007*, w: *Prasa lokalna Dolnego Śląska*, pod red. J. Jarowieckiego, G. Niecia, Wrocław.
- Współczesna rola oraz zadania mediów regionalnych i lokalnych (2007)*, pod red. J. B. Hałaj, Rzeszów.
- Wysocka B. (1981), *Regionalizm wielkopolski w II Rzeczypospolitej 1919–1939*, Poznań.
- Załubski J. (1983), *Wielkopolskie czasopisma regionalne*, „Kronika Wielkopolski”, nr 3/4.
- Żółtowska J. E. (2010), *Pojęcie regionu w naukach geograficznych*, „Zarządzanie i Edukacja”, nr 70–71.

The regionalist magazine – concept, criteria, tasks, roles and types

Summary

The paper attempts to place the concept of a ‘regionalist magazine’ in a cognitive perspective. The author approaches the issue in four sections. Firstly, he defines the range of meaning of the idea of a ‘regionalist magazine’. Next, he moves on to discuss the ideological foundations of regionalist periodicals, including regionalism and the region, as well as the features, tasks and functions of regionalist periodicals. He concludes by presenting types of regionalist periodicals.

Key words: regionalist magazine, regionalism, region, types of regionalist periodicals